

DRAGAN I. PAJIĆ

Pogled na poslijeratni razvoj područja kotara Vojnić

Kotarski narodnooslobodilački odbor djelovao je od 20. 11. 1941. pa do kraja rata. Vojnić je 1942. potpuno razoren. Sjedište kotara bilo je u okolini Vojnića (Vojnički Grabovac i druga sela). Pred kraj rata preselio se u Vojnić, jer su obnovljene neke ruševne zgrade, a dovezene su i neke kuće, brvnare s nepopaljenog područja. Nakon oslobođenja dobiveno je 5 baraka, u koje su smještene ustanove kotara i društveno-političke organizacije, a ponajprije socijalne službe i službe snabdijevanja.

Iz sastava kotara odvojena su područja Barilovića, Vukmanića i Skakavca kao i područje kotara Karlovac, a do 1952. kotaru Vojnić pripadao je i Veljun kada je pripojen Slunju.

U toku rata postojali su i općinski narodnooslobodilački odbori ali su zakonom 1946. ukinuti. Postojali su mjesni narodni odbori kao izvršni organi vlasti, a kotar kao osnovni politički organ vlasti potčinjen je Oblasnom NO Karlovac. Mjesnih NO-a bilo je na kotaru oko 20. U početku su njima rukovodili odbornici amateri (predsjednik i tajnik) bez nagrada, a bio je 1 do 2 službenika (čuvar pečata). Početkom otkupa i aktivizacije radne snage, u obnovi i izgradnji naselja, broj ljudi u mjesnim NO-ima se povećavao.

Općine su osnovane 1952. (Vojnić, Krnjak, Krstinja, Perjasica, Tušilović i Utinja), a uoči ukidanja Kotara 1955. teritorijalnom reorganizacijom osnovane su općine: Vojnić, Krnjak i Krstinja.

Situacija na kotaru 1945. bila je izuzetno teška jer su posljedice rata bile velike. Najviše što se imalo je: pobjeda, entuzijizam i vjera u život i budućnost. Vraćali su se brojni ratnici, ratni zarobljenici i preživjeli logoraši na popaljena zgorišta, da bi iz pepela gradili novo.

Izvršena je procjena ratne štete, ali do dobijanja štete nije došlo.¹ Trebalo je graditi krov nad glavom majkama, udovicama i djeci palih boraca i ŽFT, trebalo je djecu koja su zaostala u školovanju smjestiti u škole i domove. Smješteno je na školovanje i u domove blizu 700 djece. Sve je to rađeno na humanim osnovama i na državni trošak. Ponajčešće su to bili zanati »da se ukruši« a školovano je i vrsnih stručnjaka.

Gradnja nastambi bila je mukotrpa, ali organizirana i uspješna. Nije bilo **gradevinskog** materijala (cigle, daske, čavala i drugog, a o cementu da se i **ne govori**). Kotarski komunalni organi organizirali su proizvodnju opeke na »**poljski**« način. Na livadama Vojnića, Vojišnice, Kuplenskog i mnogim **drugim** radile su ciglane. Došli su organizirano ciglari iz Srbije, uredili ručnu **izradu cigle** od blata u drvenim kalupima. U Vojniću su bile preše za **miješanje** ilovače i oblikovanje cigle. Slagale su se u komare kao peći i drvim **pekle**. Pilana nije bilo za izradu dasaka, tek poneka iz rata, na parni stroji i na potocima. Da li će tko povjerovati da su ljudi iz okolice Vojnića vozili

¹ Utrošena za druge namjene i na drugim područjima.

balvane, klade na volovskoj zaprezi makadamskom cestom na pilanu Ilovac u Karlovcu (30 km) da bi prerezali dvadesetak dasaka, Pilana na Ilovcu, uz potvrdu narodnog odbora, vršila je rezanje bez naknade.

Drvena grada za krovnu i stropnu konstrukciju dobivala se u šumi, na potvrdu Narodnog odbora, besplatno. Osnovane su »radne ekipe«, od 3 do 5 ljudi, koji su po nalogu komunalnog odjela Kotara gradile majkama, udovicama palih boraca i ŽFT kućice, temelje s kamenom i krečnim malterom, zid od poljske ali pečene cigle krhke kvalitete, a stropnu konstrukciju od tesane građe, 2 prozora i dvojna vrata te zidani štednjak na zemljanom podu. Bilo je to za beskućnike veliko bogatstvo. Gdje su muškarci u kući jači ljudi, radili su sami. Najviše je rađeno kuća u »toru«, drveni kostur popunjen opekama (opeka široka 12 cm). To je bio najlošiji toplinski izolacioni materijal, ali u bijedi bilo je i to veliko.

Već 1947. g. izgrađena je u Vojniću pilana industrijskog tipa s okomitim gaterom za prorez balvana odjednom. Brda građe prorezala je ova pilana za obnovu naselja. Osnovano je poduzeće »Kordunaš« s oko 300 radnika, koje je imalo pilanu, stolarsku radionicu, kovačnicu i niz drugih radionica. Našlo se ponešto i strojeva donesenih s raznih strana (skupljao ih je Franjo Puškarić). Sve je to služilo obnovi i izgradnji naselja, prvenstveno u obnovi mjesta Vojnića. Autotransportno poduzeće imalo je 19 kamiona i jedan autobus (ratna rabljena vozila). Obnova Vojnića započeta je 1946. kao jedno od 3 naselja u Hrvatskoj (Vojnić, Divoselo i Grabovac u Baniji). Novac je skupljala Narodna fronta Zagreba, a dobivena je i pomoć od Narodne Republike Hrvatske. Urbanistički plan Vojnića, izgrađen 1947. (sačuvan) zasnivao se na izgradnji naselja u stilu sovhoza i kolhoza (kuća-dvorište, štala i u krovu krmivo).

Kućice su male prizemnice temeljito građene s debelim zidovima a slične su i gospodarske zgrade. Gradili su ih Nijemci, zarobljenici, a i naši radnici. Ima ih sada oko 20 uz ulicu od Kolarića prema centru i u Kordunaškoj ulici. Nije Vojnić u cijelosti i zgrađen po urbanističkom planu. U području gdje je sada tvornica keramike i uz cestu Kresojević, Kekić most izgrađeno je stambenih zgrada, nešto zasebnih kućica i baraka. Bilo je kritike na taj plan i na autora ministarstva građevina. (Zašto u kotarskom mjestu seosko naselje?) Izgrađena je zgrada kotara (u prvoj fazi južno krilo i hodnik, a kasnije sjeverno krilo sa zapadnim »T« traktom. Izgrađena je prva, zatim druga faza osnovne škole koja je 1947. postala sedmoljetka. Najstabilnija zgrada, mala tvrđava je zgrada suda. Ima nadstrešni dio, kao za javna suđenja, zatvore i dvije vijećnice. Ispalo je da će suđenja, pogotovu javnih, biti podosta. Takve su zgrade u Vrginmostu i Titovoj Korenici.

Mali hotel, koji i danas radi, vele da je sagrađen bez dimnjaka, pa su se naknadno ukopavali. Služio je on dobro a i danas služi. Tamo se u vrijeme kotara ručalo u 3 smjene (naravno, po pravu prvenstva). Jelovnik je bio jednodostavan, svaki dan palenta i govedji gulaš, ali bilo je to veliko, jer »daj što daš«. Ambulanta sa stacionarom i rodilištem izgrađena je 1951. (jedan liječnik na kotaru). Veterinarska ambulanta je radila pod kestenovom krošnjom, a veterinar je dolazio na biciklu. Tako je kotar, uz još brojne teškoće, stvorio osnovu za smještaj sve brojnije administracije. Za ostvarivanje prvog petogodišnjeg plana »Industrijalizacije i elektrifikacije zemlje«, uvođenjem otkupa i aktivizacije radne snage, planske proizvodnje i raspodjele, financiranje svih službi i djelatnosti, bila je potrebna povelika administracija.

Narasla je već 1950. na oko 125 službenika. Tu su i društveno-političke organizacije: Kotarski komitet KPJ, SKOJ, omladina, sindikat, Fronta, pa onda ustanove (unutrašnji poslovi, UDB-a, vojni odsjek i dr). Bilo je i drugih organizacija, kao Kotarski zadružni savez, Poduzeće za otkup, trgovina, transport i šumarstvo. Bilo je to vrijeme masovnog, dinamičnog rada podosta birokratsko. Trebala je kažu jaka vlast, jer bilo je unutrašnjeg otpora i vanjskih pritisaka.

Otkup i aktivizacija radne snage

Nakon usvajanja prvog 5-godišnjeg plana industrijalizacije i elektrifikacije zemlje po provedenoj nacionalizaciji industrijskih pogona i provedenoj agrarnoj reformi i kolonizaciji u zemlji i na osnovu Ustava »tvornice radnicima — zemlja seljacima« prišlo se planskom razvoju zemlje u svim oblastima zasnovanom na centralističkim osnovama državne regulative. Osnovana su poduzeća saveznog, republičkog i kotarskog značaja (prema značaju i veličini). U kotaru Vojnić nije bilo industrijskih pogona, osim novoosnovano poduzeće »Kordunaš« više kao uslužna organizacija za obnovu i izgradnju naselja. Poljoprivreda je bila nerazvijena, s usitnjenim posjedima, za vrijeme rata još više zapuštena, bez zaprege i kola, bez pluga, bez prave motike i drugih poljoprivrednih alatki. Bio je samo jedan traktor starog tipa (željezni točkovi sa željeznim klinovima i plugovima na mehaničko rukovanje, pa i taj nije puno radio, jer ga ljudi, gotovo, nisu htjeli koristiti).

U agrarnoj reformi i kolonizaciji, bez obzira na velik broj sitnih posjeda (do 4 kat. jutra zemlje), nije koloniziran veći broj zemljoradnika. U selima u okolini Vojnića broj kolonista u Vojvodinu je neznatan. Prije rata velik broj seoskih domaćinstava bio je prezadužen, pod hipotekom, ali su dugovi zakonom brisani. Nije bilo nacionalizacije zemljišta u poljoprivredi, jer nije bilo veleposjeda, a zemljište pripadajuće otišlim kolonistima mahom je ostalo ostatku obitelji i manji dio podijeljen je zemljoradnicima s malo zemlje. Jedino što je vrijedno bile su šume, pogotovo Petrova gora (10.000 ha). Jest da je već od 1922. počela, sa sjeverne i zapadne strane masovna sječa stoljetne šume (Muljava i šire), od strane firme »Našička DD« uz korištenje šumske željeznice. Poslije oslobođenja sječa je nastavljena. Obnovljena je i produžena šumska pruga na Željezničku stanicu Vojnić kolodvor, pa i za Vojnić, za kamionski odvoz prema gradovima i drvnoj industriji. To je bila samo sirovina, bez prerade ovdje i koristi za naš kraj. Veći broj ljudi našao je zaposlenje na izradi drvne mase i sa zaprežnom stokom na izvlačenju drvne mase.

Izlaskom rezolucije IB 1948. i blokadom zemlje s istoka i zapada tek je nastala prava invazija sječe šuma i to temeljito (gotovo totalna devastacija). To je bila potreba zemlje i drvo je bilo osnova našeg izvoza. Nastala je masovna aktivizacija radne snage i sprežne stoke na sječi i izvozu drveta. Bile su to velike obaveze, mada se po Ustavu i zakonima nije moglo prisiljavati na rad. Raditi se ipak moralo po naredbama vlasti. U Petrovoj gori povremeno je bilo i do 4 000 radnika i 500 pari zaprega. Dolazile su radne grupe sa šireg područja pa i s područja Pokuplja.

Sječa je bila naporna. Radilo se ručnim pilama i sjekirama. Jače konjske zaprege su odlazile u Gorski kotar. Velika je bila obaveza. Čovjek koji nije u

radnom odnosu morao je da izradi 50 m³ drvene mase, a oni koji su zaposleni po 12 m³ u sezoni sječe, dok su konjske zaprege trebale izvući do 500 m³ drvene mase po paru konja. Radili su i rudnici željezne rudače u Bukovici s oko 70 radnika i oko 10.000 tona rudače godišnje. Ruda je otpremana zapregama po lošim putevima na Željezničku stanicu Utinja, pa željeznicom u Željezaru Sisak (do 1962. kada je rudnik zatvoren). Manji rudnici bili su u Vojišnici i Kuplenskom.

U Perjasici je 1949. osnovano poljoprivredno dobro (u osnovi ovčarska farma). Nije uspjela, jer nije bio dobar izbor rase (merino ovca iz Makedonije). Likvidirano je 1953. godine.

Došlo je do obaveznog otkupa gotovo svih poljoprivrednih proizvoda 1947. a 1948. u povećanom obimu. Naravno, planska raspodjela proizvoda bila je posljedica velikih potreba za prehranom radnika šinom zemlje (rudnici, šume, radne akcije, tvornički radnici, bolnice, škole, brojna administracija, armija). Zemlja je blokirana, nastale sušne godine (1950—1952). Uvedeno je »garantirano« snabdijevanje (preko bonova, točkica) koje su davane svima zaposlenima li obiteljima a za zemljoradnike uz uslov vezane trgovine (prodaje poljoprivrednih proizvoda). Takvo stanje je teško prihvaćeno, kod nas još teže, zbog zaostale poljoprivrede i siromaštva (ni prvih nastambi, niti gospodarskih zgrada, niti poljoprivrednih alatki, pa siromaštvo u vlastitoj prehrani). Planovi otkupa su rađeni u narodnim odborima za svako domaćinstvo. Razrez otkupa vršen je od Republike preko oblasti i kotara do mjesnog narodnog odbora, gdje su se planovi razrađivali po domaćinstvu.

Trebalo je praviti plan za otkup pšenice, kukuruza, masti, živine, mršavih i debelih svinja, rogate stoke, krmiva, krumpira, graha, suncokreta, bundevnih koštica, svinjske masti, ovčije vune i mlijeka. Trebalo je svakom domaćinstvu izdati zaduženje i rok isporuke, po isporuci razdužiti u planu zaduženja, a u slučaju neisporučenja intervenirati strogo prinudom. Radilo se dan i noć. Cijene su bile utvrđene zakonom, a novac je malo vrijedio bez pratnje bonova i točkica. Stimulacije za prodaju nije bilo. U Vojniću je izgrađeno povećano žitno skladište za smještaj žitarice u okviru Kotarskog zadružnog saveza, a pored skladišta 7 kukuruzana drvene konstrukcije dugih oko 100 m gdje se smještao kukuruz u kliipu. U vrijeme otkupa bile su kolone zaprega sa žitom dovezenim na otkup. Ljudi su istodobno razmišljali gdje će nabaviti manjak prehrane. Slobodna prodaja (ako bi neko i imao nešto za prodati) bila je strogo kažnjiva. Obaveze nisu bile male. Domaćinstvo sa 3 jutara zemlje, ako ima radne snage, bilo je zaduživano da isporuči: 1 mršavu svinju 40 kg, 1 debelu svinju 100 kg, 1 june do 100 kg, 100—200 kg pšenice, 200—300 kg kukuruza. Domaćinstvu od 10 do 15 jutara zemlje obaveza se kretala: 2 mršave svinje, 1—2 debele svinje, govedo od 200 do 400 kg, 1 000 kg sijena 200—500 kg pšenice i 500—1000 kg kukuruza. Uz to uveden je i porez na zemlju razrezivan subjektivno, a ne po katastru zemljišta, pa su se pripominjale riječi komesara iz rata »da poreza neće biti«. Rađeni su planovi proljetne li jesenje sjetve. Bile su neke velike knjižurine 100 cm s listinama preko 50 rubrika u kojima je trebalo razraditi ukupne površine zemlje za obradu u domaćinstvu na male površine zemlje i uvesti u rubrike počev od luka, kupusa, krumpira do kukuruza i svega ostalog te sve to zbrajati vertikalno i horizontalno i znati napamet u glavi.

Te planove na sreću niko nije ozbiljno shvatio a radili su se dugo, pa i nakon sjetve sve do žetve i berbe. Ali, administracija je morala svoj posac

završiti. **Da su poljoprivrednici čekali plan, koji nisu razumjeli, sjetve ne bi ili bilo.**

U svemu tome bilo je političkih problema, nesmotrenog i nasilnog pristupa tim osjetljivim pitanjima. Proglašavalo se neke ljude s većeg poljoprivrednog posjeda kulacima, što je vrijeđalo. Da kulaka ovdje nije bilo, pokazuje podatak prilikom donošenja i provođenja Zakona o zemljišnom maksimumu na 10 hektara (17 jutara) zemlje. Na kotaru je bilo slučajeva većih posjeda od maksimuma, ali na području sadašnje općine Vojnić niti jedan slučaj.

Trgovina i snabdijevanje

Ne može se zaobići činjenica **da je postojala** i posebna **iaspodjela**, pa i prehrana dodjeljivana na području kotara od državnih organa u čemu i pomoć od UNR-e (svjetska organizacija). Bez toga bi bilo i gladovanja. Svim zaposlenim i članovima obitelji na bazi karata za snabdijevanje dodjeljivana je hrana. Karte su dodijelili odbori mjesečno. Karte za D 1, D 2, D 3 za djecu po uzrastu, »G« za žene domaćice, za službenike i si. zanimanja »R 3«. Za rudare i šumske radnike najjače »R1« i RŠ1«. Siromašnija poljoprivredna domaćinstva (majke, udovice i djeca palih boraca) dobivala su posebno po spisku odbora ponešto brašna i šećera.

Sve ove karte nosile su naznaku koliko se može kupiti brašna, šećera, masti, mesa i dr. (karta »G« 3,5 kg brašna mjesečno, a kod djece više pojačano kod šećera. Dostava kupovanja artikala uz novac i karte vršena je preko prodavnica zemljišnih nabavno-prodajnih zadruga, kojih je bilo gotovo koliko i mjesnih narodnih odbora, a u Vojniću posebno i preko trgovina Trg. poduzeća »Petrova gora« (zvali su ga »Granap«).

Šumarstvo je bilo organizirano u velikoj šumskoj manipulaciji na Vojnić kolodvoru, a kasnije i u Vojniću. Za šumske radnike bile su posebne prodavnice po šumskim radilištima. Sa snabdijevanjem prehrambenim artiklima išlo se dosta planski i uredno. Kotar je imao odjel za trgovinu i odjel za državne nabavke, koji su vršili raspodjelu artikala. Snabdijevanje odjećom i obućom išlo je teže. Bile su »točkice« za kupnju odjeće i obuće. Svaki zaposleni dobio je toliko točkica za određeno vrijeme i mogao ih je upotrebiti pri kupovanju artikala doik ih ne potroši. Košulja je koštala 150 dinara i 40 točkica. Sve bi to bilo u redu, ali robe nije često bilo u trgovini, pa badava i novci i točkice kad cipela nema. Jadne žene jedva dočekale da se obuku i obuju, a najteže je bilo za djevojke kod udaje jer nije bilo platna za djevojačko ruho. Uvođenjem garantiranog snabdijevanja išlo je još kako-tako, ali iza rata do ovog garantiranog snabdijevanja ponešto artikala dolazilo je u prodavnice, zadruge, no bez potvrda druga iz mjesnog narodnog odbora ništa se ne može kupiti. Pa kad navali stotinjak žena na druga, a za raspodjelu ima 50 m platna, kako je to bilo veselo. Tako je bilo i sa suđem — velika potreba a velika oskudica.

Osim mjesta Vojnić koje je bilo elektrificirano 1946. u selima su bile petrolejke. I petroleja je manjkalo u trgovini. Kad se i zadesi, teško se nade kakva flaša za 1/2 l petroleja. U ta vremena pjevalo se: »Igraj mala na colove, cipele su na bonove, a rokljica na točkice...« Dolazilo je ponešto tekstilnih artikala i preko Crvenog križa a kod te raspodjele bilo je kojekakvih zloupotreba.

Situacija se poboljšala 1950. planiranjem nešto obučije i odjeće za slobodnu prodaju uz znatno više cijene, ali ipak je to nešto bolje. * U 1952. godini ukinuti su otkupi, prekinuto vezano snabdijevanje, a 1954. uveden porez po katastru zemljišta i svima je odahnulo, kako narodu tako i vlasti. Bili su to nepopularni poslovi s puno zamjerki koje se i danas pamte.

Seljačke radne zadruge (SRZ)

Pokret za osnivanje SRZ zahvatio je cijelu zemlju 1947. a naročito 1949. i 1950. godine. Direktiva je došla i na kotar Vojnić. To je bila jedna od najtežih akcija na sve tegobe koje su postojale na ovom području. Uslovi za udruživanje seljaka u SRZ bili su bez svake osnove. Rasparcelirano zemljište, brdovita konfiguracija tla, bez poljoprivredne tehnike, bez jednog traktora i druge suvremenije poljoprivredne tehnike, nepovoljan zaprežni stočni fond, bez plugova i drugih alatki. Direktiva se morala provesti. Zakon o SRZ je propisivao dobrovoljno udruženje (upis u zadrugu). U praksi je išlo po onoj narodnoj »dobrovoljno moraš«. Najveći pritisak je bio na članove KPJ, a zatim pritisci od vlasti i drugih državnih organa, od oficira JA da svoje porodice tjeraju u zadruge.

Održavani su sastanci komunista na kojima je po kratkom postupku vršeno isključenje iz KPJ svakog člana koji se nije izjasnio za upis svojeg domaćinstva u zadrugu. I ne samo to. Sekretar KK KPJ je bio ujedno i tajnik kotara koji je osobno pozivao »okorjele« članove KPJ, oduzimao od njih partijske knjižice i trpao u ladicu pisaćeg stola.

Pitanje radnog odnosa i ponašanje bilo je praćeno od kontrolnih organa.

Članovi kućne zadruge, ako su postali činovnici, prestajalo im je pravo članstva u zadruzi. Udata kćerka gubila je pravo članstva u zadruzi oca ako je sklopila brak s muškarcem iz druge zadruge, jer vjenčanjem stječe pravo članstva zadruge muža. Najčešće se radilo o isplati (mirazu) udavače, da bi je prihvatili da se brak zaključi. S tog osnova bilo je podosta »divljih brakova«, što je često spoticano da je to zaostalost, nekultura, a radilo se o imovinskim odnosima. Najčešći izgovor mladih članova SK za upis u SRZ bio je »Ja bih se upisao, neće otac, ne pristaju braća«. I pored svega toga osnovano je nekoliko zadruga (Tušilović, Partizansko Žarište, Krstinja, Kestenovac, Vojišnica, Knežević Kosa i druge). Bio je to mukotrpan posao. U zadruzi nije bilo kompletno selo, već pojedinačno. U Vojišnici od 150 kuća upisano 20. To znači zemljišne parcele na preskok bez preoravanja međa. Za stoku nije bilo posebnih nastambi. Radilo se na »Trucio dane« bezvoljno i nekvalitetno. Rezultati su bili slabi. Reče jednom prilikom Kardelj da nema udruživanja na motikama, a to je ipak činjeno. Udruživanje na motikama je tradicionalno u obliku seoskih mobi, kopača, žeteoca, kosaca, ali dobrovoljno i ja tebi, ti meni, uz pjesme i veselje. Zašto se i poslije 1950. inzistiralo na zadrugama? Kao da se htjelo demantirati optužbe Informbira o putu Jugoslavije u kapitalizam.

Kao dodatno u SRZ morala su postojati i rukovodstvo i knjigovodstvo. Do rasula i likvidacije ovih zadruga došlo je 1952. godine. Trebala su se domaćinstva oporavljati nakon izlaska iz zadruge. Bilo je slučajeva da se oduzmu dobri konji »seoskog gazde«, a dohvate ih momci nevični na rad, pa umjesto u njive vozikaju se cestom gore-dole mimo gazde. Da ih se hrani ili napoji,

to kao nije važno. A taj »gazda«, učesnik rata, invalid, pošteno je izvršavao svoje društvene obaveze.

Omladinske radne akcije

Obnova i izgradnja opustošene zemlje zahtijevala je ogromno angažiranje svih raspoloživih materijalnih sredstava, a posebice ljudskog rada. Nije bilo potrebnih tehničkih sredstava. Za radne akcije postojala je volja svih građana, ponajviše omladine. Mladi ratnici, skojevci i članovi KPJ odlažući puške uzeli su krampove i druge alatke i bili najaktivniji u omladini. Frontovci su masovno organizirani u lokalnim radnim akcijama na raščišćavanju ruševina, sječi drva za ogrev bolnicama i školama, na uređenju gradova i naselja, a omladina na radnim akcijama velikih razmjera i u velikom broju na gradnji strateški važnih objekata. Prva velika omladinska radna akcija bila je izgradnja željezničke pruge Brčko — Banovići 1946., a zatim izgradnja pruge Samac — Sarajevo duge 240 km, koja je izgrađena za samo 7 i po mjeseci. Dakle, neponovljivo. S kotara Vojnić omladinci su bili uključeni u omladinske radne brigade u velikom broju. Tako je u 6 brigada organiziranih na području okruga Karlovac za izgradnju pruge Brčko — Banovići učestvovala je po jedna četa od 40 do 50 omladinaca i omladinki, a na izgradnji pruge Samac — Sarajevo u 13 brigada bila je uključena po jedna četa s kotara Vojnić.

Omladina se uključivala i u druge radne akcije kao što su: izgradnja Novog Beograda, Željeznika, Vinodolskog, Auto-puta bratstvo i jedinstvo, gradnja pruge Lupoglav — Stali je. Posebno su bili angažirani omladinci, prvenstveno istaknuti članovi KPJ i SKOJ-a, u brigade na kopanje ugljena u rudnicima Lahin i Raša. Radilo se u smjenama od po 3 mjeseca. Na lokalnim radnim akcijama organizirane su brigade na izgradnji šumske pruge Petrova gora —

— Vojnić i velikog stovarišta drvene mase u Vojniću (lokacija Tvornice keramike), jer šumska Željeznica nije mogla prevesti velike mase drva na Vojnić kolodvor po pruži velikog uspona (Muljava — Ključar — Z. stanica). Računalo se da je u svim tim akcijama učestvovalo preko 2 000 omladinaca. Organizirane su radne akcije Fronte i sindikata na uređenju mjesta Vojnić, posebno na nasadima zelenih površina te popravci putne mreže. Omladina s kotara Vojnić dala je velik prilog obnovi i izgradnji zemlje. Gradila je zemlju i sebe. Mnoge članove omladine krasile su udarničke značke, priznanja i pohvale. Velik dio je nastavio sa školovanjem i uključivali su se na rad širom zemlje, jer ovdje nije bilo većih mogućnosti zapošljavanja. To je bio i početak migracije prema gradovima i razvijenijim centrima, čime je započelo opadanje i smanjivanje stanovništva u ovom kraju.

Izgradnja saobraćajnica

Nakon oslobođenja obnovljena je željeznička pruga Karlovac — Vrginmost — Glina, koja je u ratu bila potpuno porušena i cijelog rata nije korištena. Kroz područje kotara Vojnić uz Utinjsku dolinu obnovljeno je 15 km želj. pruge. Cestovna mreža bila je rijetka, ceste zapuštene, mostova dosta porušeni.

Izgrađena je cesta Babina gora — Bukovica — Utinja za potrebe šumarstva i ovih sela (5 km) i cesta Krstinja — Svinica (8 km) za potrebe šumarstva i tamošnjih naselja, zatim lokalna cesta u Svojiču te most na Korani kod Veljuna. Sve su ceste bile makadamske »bijeće ceste«. Najznačajnija saobraćajnica koja je zahvatila i dio područja kotara Vojnić bila je cesta Karlovac — Plitvice, dionica Cerovac — Tušilović — Krnjak — Veljun (duž. 20 km). Njena suvremena izgradnja s betonskim kolovozom započela je 1952. i već 1954. prošla kroz Krnjak. Značaj ove ceste za ovo područje nije samo u daljnjem razvoju saobraćaja, već u mogućnosti zaposlenja, školovanja i snabdijevanja u Karlovcu. Bilo je značajno učesće ljudi ovog kraja osobnim radom i upotrebom zaprežnog transporta u izgradnji ceste, jer tehnika još nije bila velika. Našlo se tu zarade u vrijeme novčane oskudice. Daljnje izgradnje i modernizacije regionalnih saobraćajnica, za vrijeme postojanja kotara, nije bilo i nije ih bilo sve do 1963. Ostale lokalne saobraćajnice, a pogotovo seoska putna mreža, bile su pravo bespuće. Bilo je i manjih akcija narodnih odbora i kasnije općina, ali bez većih rezultata, sve do pojave transportne i građevinske tehnike 1960. Od motornih vozila bilo je kamiona za prevoz drvene mase i snabdijevanje, a nije bilo putničkih vozila niti autobusa. S Karlovcem se saobraćalo zaprežnim vozilima, ponajčešće pješaćenjem.

Izgradnja zadruženih domova

Oskudica za društvenim objektima bila je velika. Radilo se o seoskom području. Bilo je potrebno podići zadruženje domove kao privredne i kulturne centre.

Prvi zadružni dom u Hrvatskoj izgrađen je u Vojniću 1947. i to dobrovoljnim radom Narodne fronte, sindikata i omladine. Građen je danju i noću, udarnički, tako da je bio izgrađen od proljeća do ljeta i otvoren za Dan ustanka naroda Hrvatske 27. 7. 1947. Zgrada je veličine 30 X 10 m u dvije etaže. Takvi su domovi kasnije po istom projektu izgrađeni u Tušiloviću, Krnjaku, Budačkoj Rijeci, Veljunu, Dunjaku, Krstinji i Svinici. U Svinici je bio samo ukrovljen i nedovršen, a kasnije srušen. Ovi domovi su i danas u upotrebi, najčešće kao prodavaonica u prizemlju, a stanovi ili društvene prostorije u drugoj etaži.

Sredstva za izgradnju osiguravala je republika, a bilo je dosta dobrovoljnog rada. Organizaciju gradnje vršio je kotar neposredno i preko Zadružnog saveza.

Izgradnja spomenika u Vojniću

Spomenik palim borcima i žrtvama fašizma izgrađen je i otvoren za Dan ustanka naroda Hrvatske 27. 7. 1949. Sagrađen je u parku, visok je 11 m i na njemu su ugrađene spomen-ploče. Na glavnoj ploči je ispisano da je spomenik podignut u slavu 902 poginula borca, među kojim 2 narodna heroja, te u spomen 3 845 žrtava fašizma s područja kotara Vojnić. Na jednoj od ploča označeno je oslobođenje Vojnića 12. januara 1942., na dvije ploče ispisani su tekstovi Capićeve pjesme »ognjem su gorjele noći... « i Zmaja Jove » .. gdje

ja stadoh, ti produži... « Kasnije (1954.) prigradena je spomen-kosturnica u koju su stavljeni posmrtni ostaci narodnih heroja Milisava Dakića, iskopani u Gornjem Babinom Potoku u Lici i Dušana Vergaša, iskopani u Tržiću.

Od kulturno-istorijskih spomenika treba istaći izgradnju kosturnice na Veljunu (1950.) za smještaj posmrtnih ostataka oko 500 žrtava od 6. maja 1941. kod blagajske škole. Bio je to, kažu, stravičan prizor kod iskopavanja kostiju.

U Vojniću je izgrađena zgrada (1947.) za Muzej »Save Mrkalja«. To je zgrada pored pošte ili stara robna kuća pa trgovačko skladište. Do otvaranja muzeja nije došlo, mada je već bilo pripremljeno podosta eksponate, jer događaji tih godina nisu bili pogodni za otvaranje muzeja. Dr. Ivan Ribar 6. maja 1946. je položio kamen temeljac za spomenik na Petrovoj gori koji je izgrađen tek nakon 34 godine.

Eazvoj školstva na kotaru od 1945 do 1955.

U toku NOB-a školovanju i obrazovanju djece i odraslih poklonjena je velika briga. Mnoge školske zgrade u toku rata spaljene su, porušene i oštećene, ali je nastava vršena i na otvorenom prostoru i u drvenjarama. Prije rata bile su to četverorazredne škole, s jednom učionicom i stanom, a u Vojniću s 4 učionice, zbornicom i stanom. Uoči rata je bio velik broj djece u školama. Muška djeca su gotovo sva bila uključena u školovanje radi mogućnosti uključivanja u zanate. Porastao je i broj ženske djece u školi.

U ratu su najprije otvorene škole u okviru domova ratne siročadi. U nedostatku učiteljskog kadra, radili su i učitelji laici — pismeniji ljudi. Obrazovanje odraslih nametale su i ratne potrebe, a najprije opismen javan je odraslih, posebno u partizanskim jedinicama.

Školovanju poslije oslobođenja data je velika pažnja. Radilo se o potrebi uključivanja prvenstveno omladine u obnovu i izgradnju zemlje, te za potrebe industrije, školstva, zdravstva, zanatstva i drugih društvenih djelatnosti. Pristupilo se izgradnji i obnovi školskih zgrada, ali je još dugo nastava vršena u drvenjarama (seoska drvena kuća dovežena s nepopaljenih područja) kao što su: Vojišnica, Bukovica, Klokoč, Kusaj a, Široka Rijeka, Klupica i u mnogim drugim selima na kotaru. Školska zgrada u Vojniću izgrađena je u prvoj fazi 1946. s 4 učionice i u drugoj fazi 1947. s još 4 učionice i pratećim prostorijama, naravno, bez sanitarnih savremenih uređaja (vodovoda i kanalizacije). Školska zgrada u Krstinji je izgrađena 1939. i 1940. ali samo zidovi pod krov s predviđenih 6 učionica i drugih prostorija. To je bila jedina zgrada dvokatnica na kotaru. Ostala je neporušena jer nije mogla biti spaljena (nije imala stropnih konstrukcija, podova i stolarije). Dovršena je iza rata, 1948. postala sedmoljetka i kasnije osmogodišnja škola. Izgrađena je škola u Tušiloviću, a obnovljene su zgrade u Miholjskom, Svinici, Knežević Kosi — najstarija škola ili vršnjak osnivanja kotara Vojnić 1882. poslije razvojačenja Vojne krajine. Zgrada je bila objekt bivše kapetanije u Vojnoj krajini. Isti zahtjevi u rješavanju školskog prostora bili su i na cijelom području kotara (Utinja, Krnjak, Veljun, Perjasica i druga mjesta). Djeca su išla masovno u školu, često bosa, polubosa i slabo odjevena, bez dovoljno udžbenika i školskog pribora.

Vrlo rano je započelo sedmogodišnje školovanje (sedmoljetka s malom maturom) i to u Vojniću 1947, u Krstinji 1948. i tako redom (Tušilović, Krnjak). Nastavni kadar i za više razrede osiguran je distribucijom prosvjete. Svi pred-

meti su bili stručno zastupljeni nastavničkim i profesorskim kadrom. Osnovno školovanje je obuhvatilo preko 90% školske djece oba spola, jer je svijest roditelja o potrebi školovanja mnogo porasla. Teškoće su bile velike u materijalnom položaju škola, opremi, učilima, pa sve do dobrovoljnih akcija roditelja za snabdijevanje škola ogrjevom. Pri sedmoljetkama je organizirano i dopunsko školovanje odraslih do male mature (službenika, trgovaca, šumara i drugih zanimanja). Bilo je akcija za opismen javan je odraslih. Velik broj mladih ljudi zaposlio se širom zemlje, a vrlo malo se vratilo s višim i visokim obrazovanjem na ovo područje. Veliku materijalno-financijsku pomoć davala je država iz budžeta, jer je školovanje bilo besplatno za učenike i roditelje, a učinjeno je dosta i na smještaju djece u domove iz siromašnijih porodica. Pokušaji stipendiranja studenata viših i visokih škola nisu dali rezultata, jer se stipendisti nisu vraćali. Čule su se kritike kako se ne vodi briga o kvalitetnim stručnim i rukovodećim kadrovima, a da poslove vode polupismeni i nepismeni ljudi. To je više rezultat objektivnog stanja nego subjektivnih pristupa u rješavanju kadrova.

Kad je riječ o kadrovima za istaknuta i rukovodeća radna mjesta, pogotovo u privrednom razvoju, bilo je prigovora što je najsposobniji kadar ratnika ostao u Armiji, jer da bi u početnom periodu obnove i izgradnje i privrednom razvoju mnogo doprinijelo njihovo angažiranje van Armije. Bilo je ponosa u tome da imamo takve ljude u Armiji, (mahom generala) a Armija je trebala biti sposobna za obranu revolucije i mira u zemlji.

I nakon znatnih uspjeha u školovanju učenika s ovog područja, nije nađeno stručno kadrovsko rješenje još dugo pa i iza ukidanja kotara. Treba istaći da je na kotaru bilo zalaganja za kadrovska rješenja. Vođena je politika u rasporedu i izboru kadrova najsposobnijih ljudi koji su se mogli ovdje naći, pa i sa šireg područja. Rukovodioci, izborni ljudi u narodnoj vlasti i društveno-političkim organizacijama, bili su u ratu, u većini na rukovodećim i komandnim mjestima s velikom ratnom zaslugom.

Neki su došli i nakon decentralizacije republičkih organa 1951. s većim radnim iskustvom na rukovodeća mjesta u vlasti i društveno-političkim organizacijama. Bili su poprilično birokratski nastrojeni.

Zdravstvo

U razvoju zdravstva bilo je daleko teže jer inije bilo mogućnosti dobiti liječnika. Prije rata na području kotara djelovao je samo jedan liječnik i to nedovoljno angažiran (više se bavio politikom, nego zdravstvom). Bila je velika smrtnost djece, ali je bilo pitanje mogućnosti plaćanja usluga te i predrasude

o moći zdravstvene intervencije. Bilo je vračara i nadriliječenja, pa ono »Bog dao — bog uzeo«. U ratu je bila razvijenija zdravstvena služba i to ne samo u partizanskim bolnicama i jedinicama, nego i za potrebe civilnog stanovništva. Porasla je i svijest u narodu što predstavlja zdravstvena zaštita u sprečavanju još većih žrtava rata. Stečene su navike i svijest da je neminovno i pod svaku cijenu potrebno razvijati zdravstvenu službu poslije rata.

I poslije rata na kotaru je radio samo jedan liječnik, ali tada preopterećen. Otvorena je apoteka s apotekarom, a zubara nije bilo. Zubne intervencije radili su amateri na selima (ista kliješta za sve zube), ali što se moglo. Manji dio

ljudi odlazio je u Karlovac kod zubara. Za složenije zdravstvene intervencije, operacije, koristila se bolnica u Karlovcu i stara bolnica, bez dovoljno smještajnih mogućnosti i stručnih kadrova. Od prevoza su bila samo jedna sanitetska kola, auto dobiven od UNICEF-a, a bilo je bespuća do naselja. Da je i bilo motornih vozila, ne bi bilo mogućnosti za intervencije kod kuće. Liječnik je odlazio na selo koliko je mogao zaprežnim kolima ili su bolesnici dovažani u Vojnić zaprežnim kolima, često i u Karlovac, tek manji dio s područja Utinjske doline željeznicom. Nakon izgradnje ceste Karlovac — Plitvice, na području Tušilović Kmjak — Veljun, bilo je većih mogućnosti pružanja zdravstvenih usluga i prevoza do bolnice. Bio je problem plaćanja zdravstvenih usluga i ljekara, pogotovo bolničkog liječenja, seljačkim obiteljima (a njih je bilo većina), jer nisu bili zdravstveno osigurani. Znalo se da je bolest u kući najveća pošast i da može obitelj osiromašiti.

Godine 1951. izgrađena je i otvorena nova zgrada, mala bolnica u Vojniću s dvije ambulante, zubnom i stacionarom s oko 20 ležaja te rodilištem.

Kulturna djelatnost na području kotara

Kako u svim oblastima djelatnosti, tako je i u razvoju kulture davana značajna podrška od svih društveno-političkih organa i organizacija u kotaru, pa i šire zajednice. Uslovi nisu bili povoljni (prostor, osvjetljenje, oprema i drugo), ali su korištene školske zgrade i drugi objekti.

Osnovana su kulturno-umjetnička društva. Naročita aktivnost bila je u Tušiloviću, Kmjaku, Vojniću i Krstinji. Električna struja provedena je već 1946. u Krnjaku, Vojniću, Tušiloviću i Partizanskom Žarištu, što je uvelike pridonijelo provođenju ovih aktivnosti. U Vojniću je uređena dvorana »Partizan« u okviru objekta poduzeća »Kordunaš« s oko 200 sjedala i pozornicom. Priredbe su bile masovno posjećene i češće održavane. Bilo je dosta gostovanja karlovačkog kazališta, pa čak iz Zagreba. Gostovala su kulturno-umjetnička društva iz Vojvodine. Organizirane su i vatrogasne priredbe. U Vojniću je radilo kino normalne trake s oko 100 sjedala. Priredbe su održavane i ispod arkada sudske zgrade (poluotvoreni prostor), pa prigodom proslava na otvorenom prostoru, čak i na šumskim radilištima. Sve se to radilo na dobrovoljnoj i amaterskoj osnovi s puno elana i poleta. Sto se tiče korištenja radija mogućnosti su bile male, osim u centrima sa strujom. Radio su imale ustanove i malo po-jedinaca. To su bila mjesta okupljanja. Za istaći je da je u Vojniću postojala knjižnica s profesionalnim knjižničarom, s velikim brojem knjiga za posuđivanje i s prostorom za radio. Novine su se čitale masovnije i čitanje je bilo obaveza za aktiviste. Jer, kako djelovati ako nema informiranosti o događajima u društvu koje se intenzivno razvija. U kinu su se prikazivale »Filmske novosti«, što je u neku ruku preteča kasnije televizije. Na području kotara osnivani su pododbori »Prosvjete«. U svim većim naseljima, mjesnim narodnim odborima »Prosvjeta«, kulturno-prosvjetna ustanova Srba u Hrvatskoj, osnovana je još 1944. Akt o osnivanju pročitao je Vladimir Nazor kojem je na mjestu osnivanja podignut spomenik.²

»Prosvjeta« je štampala časopis »Prosvjeta« koji je organizirano rasparčavan

* Osnivač »Prosvjete« je »Srpski klub vijećnika ZAVNOH-a«.

preko pododbora na terenu. Bio je to velik prilog u razvoju kulturno-prosvjetne djelatnosti na području kotara i informiranosti o zbivanju u društvu.

Socijalna, boračka i invalidska zaštita

U Vojniću je izgrađen dački dom kapaciteta do 50 ležajeva gdje su smještene ženska djeca zaostala u školovanju u ratu i neposredno poslije. Išla su u osmogodišnju školu na doškolavanje po skraćenom programu do male mature. Time su stečene mogućnosti za uključivanje u daljnje školovanje.

Prve socijalne pomoći (potpore) davale su službe kotara odmah iza rata, (majkama, udovicama i djeci palih boraca). Bile su to u početku jednokratne novčane pomoći davane po spiskovima narodnih odbora. Kasnije je zakonom propisana ova pomoć, kako za navedene korisnike kao porodična invalidnina, tako i za lične vojne invalide (ne samo za invalide iz NOR-a, nego i za lične i porodične invalide iz 1. svjetskog rata). Invalidnina je bila za lične invalide 1 200 dinara, a za porodične zavisno o broju korisnika.

To je u početku bila materijalna zaštita po vrijednosti novca, ali se to dugo nije mijenjalo (sve do 1953. donošenjem Zakona o invalidskoj i boračkoj zaštiti), pa je ta pomoć bila simbolična zbog inflacije. Za demobilisane borce, aktivne učesnike NOB-a, prilikom demobilizacije starijih i mlađih godišta 1945. i 1946. dobivala se u jedinicama JA isplata ili novčana jednokratna naknada u visini od 800 do 1500 din., ovisno o dužini staža u NOB-u i JA te čina i dužnosti u Armiji. Bilo je to značajno, jer za 10.000 din. mogla se kupiti krava. Na temelju uvjerenja o demobilizaciji država je davala borcima NOR-a zajam u visini od 10 000 dinara s rokom vraćanja 5 godina beskamratno. Bila je to značajna pomoć za obnovu domaćinstva. Zajam je djelomično vraćen jer je uslijedilo oslobođenje vraćanja. Imali su borci neke prednosti kod raspodjele građevinskog materijala. Već i u tim uslovima nerazvijenosti i teškog materijalnog stanja vodila se briga o borcima NOR-a. Kotar je preko socijalnih službi proveo utvrđivanje staža i upis u radne knjižice provedenog vremena u NOB-u kako aktivnih učesnika NOB-a i u JA i to ne samo za pripadnike partizanskih jedinica, već i za ostale aktivne učesnike NOR-a. To je provedeno, većinom, za zaposlene borce, pa je još dugo iza kotara rješavano pitanje staža. Staž za aktivno učešće u NOB-u u vremenu od 6. 4. 1941. do 15. 5. 1945. priznavao je u dvostrukom trajanju, ako je aktivno učešće u NOB-u započeto do 9. 9. 1943. a za aktivnu suradnju u NOP-u u jednostrukom trajanju. To je bila osnova za kasnija (od 1953) ostvarivanja prava na penzije (uz ostali minimalni radni staž od najmanje 10 g.) te invalidsko-boračka materijalna zaštita ovisno o imovinskom stanju domaćinstva korisnika zaštite. Nosioci »Spomenice 1941« dobivali su jednokratnu godišnju naknadu za godišnji odmor i liječenje, koja je bila do visine 1/2 prosječne mjesečne plaće zaposlenih. Spomeničara je bilo na kotaru oko 300, a toliko i više njih bilo je s područja kotara u Armiji i zaposlenih u svim krajevima zemlje, a velik broj je koloniziran u Vojvodinu. U svemu tome najteže je rješavano pitanje stambenih problema boraca NOR-a, (ratne bajte), jer su gotovo sve kuće u ratu spaljene a broj boraca je velik.

To je ostalo još dugo neriješeno iza ukidanja kotara pa i do danas. (Na općini nije još riješeno 45 slučajeva).

PTT saobraćaj

Za vrijeme NOR-a na području Korduna služba veze imala je poseban značaj. To su bili prvenstveno kuriri jedinica i ustanova NOP-a, ali i relejne stanice kao punktovi za vezu, povezane kurirskom vezom i signalizacijom (preteče kasnijih pošta na slobodnom području), koje su bile vojnog karaktera (komande vojnih područja). Ubrzo je došlo do uvođenja telefona u veće partizanske jedinice (poljski telefon), a na slobodnoj teritoriji i do izgradnje telefonske mreže i telefonskih žičanih vodova.

Na Ključaru je postojala veća telefonska centrala povezana sa svim komandama i ustanovama Korduna, Banije, Pokuplja, Like i Cazinske krajine te partizanskim jedinicama. Nakon oslobođenja svega je toga nestalo, a telefonska veza je uspostavljena s Karlovcem, ali ne i s Velikom Kladušom. Bila je u Vojniću induktorska centrala s 10 brojeva i vrlo mala mogućnost korištenja telefona te brže telefonske veze van Vojnića.³ Poštanske pošiljke su devažane u Vojnić i Krstinju sa želj. stanice Vojnić kolodvor (do Vojnića 9 i do Krstinje 24 km) i to konjskom zapregom, dok su za ostalo područje: Tušilović, Krnjak i druge pošte, pošiljke dovažane iz Karlovca isto zapregama. Pa i pored svega kontakti organa i organizacija kotara s ustanovama u Karlovcu i Republici bili su redovni, bilo kurirskom vezom preko organa sigurnosti i vojnih ustanova, dolaskom aktivista iz oblasti i Republike te odlaskom aktivista s kotara u te ustanove, jer direktive su odlazile na vrijeme pa i izvještaji o učinjenom.

Politička situacija na području kotara

Nije pretenzija autora da daje ocjene političke situacije, jer to je pitanje istraživanja i dokumentiranja historičara. Radi se o isticanju događaja vezanih za političko stanje u kotaru u tome vremenu. I sam čitalac će iz opisa događaja moći prosuđivati uzroke i posljedice tih događaja bilo u subjektivnom ili objektivnom smislu. Nije to bilo samo pitanje društvene i političke aktivnosti na kotaru, nego nametnute i izvan zemlje, najčešće u skladu s namjerama nanošenja teškoća u očuvanju nove vlasti, izgradnje socijalizma i daljnje revolucionarne djelatnosti. Dugo očekivana sloboda i pobjeda nad neprijateljem ulijevala je i ovdje velike nade u budućnost. Odmah je započeta intenzivna aktivnost širom zemlje na otklanjanju ratnih posljedica, izgradnja i obnova objekata.

Ostalo je još ostataka neprijatelja, raznih diverzantskih, križarskih, ustaških, četničkih i drugih bandi, grupa i pojedinaca. Bio je pritisak izvana od neprijateljske emigracije i ubacivanja grupa i pojedinaca u zemlju. Uz nemale žrtve služba sigurnosti i jedinice JA intenzivno su i uspješno vodile akcije za likvidaciju bandi. Teškoće su bile tim veće što su te bande imale podršku izvan zemlje, pa i od naših saveznika. Stradali su neki aktivisti nove narodne vlasti i Partije. Vršene su pljačke i ubistva. Pogibali su pripadnici službe sigurnosti. Poslije oslobođenja nije bilo organiziranih grupa neprijatelja kao u nekim susjednim područjima. Četnici s ovog područja bili su poje-

• Istini **za** volju nije ni danas mnogo bolja situacija

I

dinci iz vremena Joce Eremića 1944. (oko 10-ak izbjeglih odmetnika). S vanjskim neprijateljem nisu bili povezani.

Na kotaru zatekla su se poslije oslobođenja svega petorica odmetnika dezertera iz partizanskih jedinica iz kraja rata. Izvršili su male pljačke zadružnih prodavaonica za vlastite potrebe (cigarete, hrana i odjevni predmeti) i jedno ubistvo. Jedan od petorice bio je izvan ove grupe i jednostavno se zabunkerisao u šumi. Skrivao se od javnosti i organa vlasti iz straha za odgovornost zbog dezerterstva iz partizanskih jedinica u ratu. Na poziv organa sigurnosti predao se u ljeto 1946. Noću u bajti bez vrata i prozora 1946. upao je odmetnik Sepa da likvidira Nikolu Kokira na spavanju. Ovaj je izvukao pištolj ispod jastuka i teško ranio odmetnika Sepu. Brzo je otkriven i uhapšen. Umro je u Karlovcu. Isti odmetnik je ubio krajem 1945. jednog od tada petorice odmetnika, jer je imao namjeru da se preda organima vlasti. Među jatcima bio je i jedan predsjednik Mjesnog narodnog odbora u Dunjaku. Nakon likvidacije odmetnika, likvidirani su jataci i saradnici (u jesen 1946) i to 3 kod Vojnića (groblje, crkvište), 3 kod Dunjaka i 3 na Sljivnjaku. Veli narod da »luk jesti i luk mirisati dođe na isto«.

Ostala dvojica odmetnika su se skrivala do jeseni 1946. kod jataka za koje su znali organi sigurnosti. I jedne noći su upali u zasjedu organa sigurnosti u kući kod jataka ispod šume Loskunja. Jedan je ustrijeljen kroz prozor, a drugi smrtno ranjen, ali je uspio pobjeći u šumu. Izgubio mu se svaki trag. Oko 3 mjeseca kasnije pastiri su otkrili kostur čovjeka pokraj kojeg i šmajser. Time je sve riješeno. Nisu predstavljali posebnu opasnost, jer osim jednog nisu bili zločinci. Ipak su unosili nemir među ljude u okolici Petrove gore.

Komunisti na kotaru bili su mladi i po godinama i po partijskom stažu iz rata. Imali su povjerenje u Tita i Partiju i čvrsto uvjerenje da ovu zemlju više niko ne može ugroziti.

To su pokazali prvi izbori za poslanika Ustavotvorne skupštine Federativne Jugoslavije i Zemaljsko vijeće Federalne Hrvatske 11. 11. 1945. na koje su birači izišli gotovo 100%, a za liste Narodne fronte glasalo je preko 95% glasača. Donošenjem Ustava, januara 1946, i proglašenjem Federativne Narodne Republike Jugoslavije, nestankom kraljevskog namjesništva, prestala je veza s monarhijom i formalno. Hapšenjem Draže Mihajlovića 1947., suđenjem velikoj ubačenoj grupi ustaša (Kavran i dr.) u Zagrebu 1948. i uspješnim akcijama organa sigurnosti nestale su i posljednje nade protivnika nove Jugoslavije i u zemlji i u inozemstvu. Politička situacija u to vrijeme na kotaru Vojnić bila je dobra. Centralne proslave Dana ustanka naroda Hrvatske (27. 7) održavane su u Vojniću 1946, 1947. i još nekoliko godina kasnije.

U to vrijeme došlo je do izvjesnog osipanja članstva Partije. Razlog je udaja i stvaranje obitelji mladih žena skojevki i članova Partije te odlazak članova Partije na školovanje i zaposlenje van kotara. Osnovan je i Savez boraca Jugoslavije. Bila je to snažna organizacija, u osnovi mladih boraca, koja je uz Partiju, Frontu i omladinu uvelike pridonijela cjelokupnoj društveno-političkoj aktivnosti. Najbrže se gasila aktivnost AFZ-a, a ova je organizacija krajem rata bila na kotaru najmasovnija.

Informbiro

Staljinovim i Molotovljevim pismom 1948. kritikovani su KPJ i Tito, da se u Jugoslaviji gradi kapitalizam, da nema kolektivizacije a izrečene su i druge klevete.

Usljedila je i famozna Rezolucija Informbiroa istočnih zemalja. U odgovoru na ta pisma i Rezoluciju Tito i KPJ dali su jasan odgovor. Nakon toga došlo je do ekonomske blokade, raskida trgovinskih i privrednih ugovora, prekida stručne pomoći a vršeni su i vojni pritisci na granicama. U snažnim pritiscima propagandi pozivana je KPJ i narod da sruše Tita i »Titovu kliku«.

Na području kotara Vojnić došlo, je do izvjesnog kolebanja. Radilo se o dvadesetak ljudi, od kojih je manjina bila teže kategorije i koji su izdržavali kaznu na Golom otoku. Gotovo cjelokupno članstvo Partije stalo je uz Tita i KPJ, uvjereni da će Tito i Partija, uz podršku naroda i ovog puta izvojevati pobjedu kao u NOR-u i revoluciji. Posebni uticaj imalo je ispravno držanje brojnog oficirskog kadra u Armiji, boraca s područja kotara, od nižih, viših do najviših položaja i činova u Armiji. Svi su se svrstali uz Tita. Bila je ubacivana krilatica da se ne može boriti vrabac protiv purana. (Tito protiv Staljina), ali nije imala većeg odjeka. Od istaknutih članova Partije u kotarskom rukovodstvu za Informbiro su se izjasnili: povjerenik Kotarskog povjereništva za unutrašnje poslove, tajnik Kotara, načelnik za financije, dvojica iz Zadrugnog saveza iz reda rukovodstva i dvojica iz reda službenika i trgovaca te nekoliko ostalih manje istaknutih članova KPJ. Većina njih se po izdržavanju kazne, (manji dio) i političkog obračunavanja, uključila na odgovarajuće poslove, neki su čak vraćani u SK i u društveno-političke aktivnosti. Znači da je i u tim teškim vremenima narod kotara Vojnić bio odan Titu i Partiji, s vjerom u budućnost izgradnje socijalizma. To uvjerenje je još više učvršćeno nakon V kongresa KPJ 1948. gdje je data jedinstvena podrška Titu i Partiji.

Jedinstveno je ovdje prihvaćena osuda Đilasa. Na VI kongresu KPJ došlo je do promjene imena KPJ u SKJ i drugačija uloga Partije (umjesto rukovodeće u vodeću ulogu) zasnovane na razvoju samoupravljanja s idejno političkim djelovanjem u bazi, a manje na direktivi iz centra. Došlo je do izvjesnog nesnalaženja.

Bez obzira na sve teškoće toga vremena, narod je ovog kraja bio jedinstven u podršci politici KPJ, primjer — izvršene mobilizacije nekoliko mladih godišta vojnih obveznika u 1950. za područje cijelog kotara. Mobilizacija je izvršena na kotarskom zborištu u Vojniću, gdje su u jednoj noći došli svi obveznici i s udaljenosti od preko 30 km. Radilo se o više stotina obveznika. Na zborištu je bila i liječnička komisija radi eventualnog oslobođenja od vojne obaveze zbog bolesti, ali nije uopće imala šta da radi, jer se niko nije prijavio za pregled. To je bio ponos i bilo bi kao sramota izbjegavati vojnu obavezu. Mobilizacija je izvršena sa 100% uspjehom. Nije to bila neka probna mobilizacija, nego stvarna mobilizacija s upućivanjem u ratne jedinice i boravkom u jedinicama do 2 mjeseca. Tako je bilo u tršćanskoj situaciji 1953. godine.

Pokušaj preseljenja sjedišta Kotara

U toku 1952. godine došlo je do snažne inicijative pa i odluke u preseljenju sjedišta Kotara iz Vojnića u Krnjak (potaknuto od rukovodstva Kotara s pod-

dručja Krnjaka).⁴ Kažu da je sjedište u osnivanju bilo u Rakovcu (Karlovac) i spor sa sjedištem da li Krnjak ili Vojnić je riješen i to da sud ide u Krnjak, a sjedište Kotara u Vojnić.

Došlo je do demonstrativnih istupa, do neformalnih skupova u Vojniću i okolici. U Krnjaku je postojala samo jedna društvena zgrada, zadružni dom, bez drugih objekata i stanova. Bolje je bio izgrađen Tušilović, urbaniziran i saseljen s bregova, pa onda Partizansko Žarište (biv. Svinjarica). Jest da je i u Krnjaku trebalo nešto činiti u razvoju, ali to ne bi riješila promjena sjedišta nerazvijenog kotara. Vojnić je kako-tako bio izgrađen pa je bilo problema u smještaju ustanova i u pomanjkanju stambenog prostora.

Išlo se toliko daleko da je donesena i odluka Kotara da se poruši izgrađeni Đački dom u Vojniću i da se materijal otpremi u Krnjak (ograda od betona i cigle — nije montažna). Demontirane su dvije barake i preseljene u Krnjak. Donesena je i odluka o podjeli već tada zastarjelog strojnog parka (stolarskih strojeva) biv. građ. poduzeća, a osnovana je i Šumarija Krnjak. Nastali su sukobi čak i u nekim organima Kotara (opunomoćstvo UDB-e i unutrašnjih poslova) u otporu na ove odluke. Dolazilo je i do smješnih scena. Tako neki vojnički čoškari i šaljiivdžije jednog jutra upiru ledima u istočni zid na ulazu u kotarsku zgradu u pravcu zapada.⁵ Pitaju ih brojni činovnici šta to rade, a oni vele da sele Kotar u Krnjak. Bilo je i drugih dogodovština. Sabor je kao nadležni organ za teritorijalnu podjelu ukinuo ovu odluku Kotara, ali su posljedice ostale i za daljnje događaje. Došlo je i do partijskih kažnjavanja i podjele jedinstva akcije.

Izbori 1953.

Izbori su i ranije provedeni i ne bi predstavljali neke posebne probleme, ali ovdje je to kod nas nešto posebno. Ima tu i stare tradicije iz prijeratnih izbornih kampanja, koja je 1953. došla do izražaja. Pnije rata se mnogo iscrpljivalo u sukobima režimske Radikalne stranke i SDS (demokrata) i drugih. U Vojniću je postojala jedna kovačnica i nekoliko obučarskih radnji. Gostionice su bile mjesta političke bitke i nerijetko fizičkih obračuna za nekorisne ciljeve. 1936. izabran je načelnik općine iz SDS, kojem režim Radikalne stranke nije dozvolio preuzimanje dužnosti. Masa naroda je unijela načelnika Mišana Napijala na silu i postavila na stolicu. Neki od učesnika ove drame bili su izbodeni noževima. Bilo je i lažnih izbora (glasanje po spisku javno da bi se naknadno podmetnuli drugi spiskovi). Čula se i pjesma »U ormaru službenik je bio i kod sebe druge spiske krio«. Bio i neki seljak Mića kandidat. Prodao voliće za 5 000 din ii potrošio na izbornu kampanju, a dobio svega 15 glasova. Kandidat Radikalne stranke koji nije pobijedio davao mu je 25 000 din. da odustane, ali ovaj nije htio. Poslije izbora čula se pjesma: »Jadnii Mića osta bez volića«. Ne bi sve to uticalo na pojave ove strasti, da nije bilo spomenutog pokušaja preseljenja sjedišta Kotara. Za izbore 1953, na kojima su se birali poslanici za Saveznu skupštinu i zastupnici za Sabor Hrvatske, donesen je

⁴ Glavni organizator je bio Milutin Košarić Ciko.

⁵ Braća Kresojević, Mile, Sinjo i Jovan Joja.

novi zakon s mogućnostima isticanja više kandidata, pa čak i mogućnost kandidiranja na osnovu liste s potpisima najmanje 20 birača.

Naaopako po nas došlo je ovdje do izbornih strasti. Za izbor poslanika u Saveznu skupštinu birao se jedan poslanik za područje kotareva Vojnić, Vrginmost i Slunj. Istaknut je samo jedan kandidat (sekretar KK SKH Vojnić Božo Rkman) i izabran neposrednim tajnim glasanjem velikom većinom. Muke su nastale oko isticanja kandidata za zastupnika u Saboru, koji se birao za područje kotara Vojnić kao izbornog kotara. Od strane SK, SSRN kotara istaknut je kandidat Milutin Košarić, naravno, preko zborova birača i društveno-političkih organizacija, dakle, rukovodilac i inicijator preseljenja sjedišta Kotara. Iz posebnog revolta pojavile su se i druge grupe u Vojniću i okolici za isticanje drugog kandidata. Iskorištena je zakonska mogućnost, tako da je drugi kandidat kandidiran preko grupe građana (20 potpisa). Sad su tek u izbornoj kampanji narasle navijačke strasti. Drugi kandidat Branko Novaković, pravnik iz Zagreba, rodom iz Vojnišnice, učesnik NOR-a i nosilac »Partizanske spomenice 1941.«, član Partije iz rata. Nikakvo zlo u tome kad je već i Zakon omogućio, a to znači i politički omogućeno, da nije bilo drugih pobuda. Prigovaralo se i sekretaru Koparskog komiteta SKH da je bio preblag u toleriranju takvih kampanja. Božo Rkman je došao u Vojnić 1952. iz republičkih organa. On je revolucionar iz rata a bio je sekretar Okružnog komiteta KPJ Karlovac 1944/45, komesar divizije, ministar šumarstva. On je upravo u rad SK unosio smireniji način rada. Na izborima je pobijedio Novaković. Došlo je do partijskog raščićavanja, do razrešenja u opunomoćstvu UDB-e, unutrašnjih poslova i dr. Radilo se o grupi oko 15 članova, nazvana je »antipartijska grupa«, s izricanjem kazni isključenja iz SK i drugim kaznama.

U tome su učestvovali i izaslaniaci iz CK SKH i državnih organa Republike. Posljedice svega toga bile su očite. Osjećao se i drugačiji odnos republičkih organa prema Vojniću, »jer tamo se svadaju«.

Tito posjetio Vojnić

Tito je posjetio Vojnić 1952. godinfe. Ova posjeta nije posebno najavljivana, bila je usputna na proputovanju za Liku. U vijećnici kotarske zgrade Tito se sastao i razgovarao s najužim dijelom kotarskog rukovodstva. Izjavljivali su prisutni da je bilo govora o stanju na kotaru, političkoj situaciji i nekim pitanjima o nerazvijenosti kotara. Nije bilo riječ o nekom konkretnom programu proizvodnog razvoja, jer takvog valjda nije ni bilo. Kažu, da je osudio nasilno tjeranje u Seljačke radne zadruge. Nakon kraćeg zadržavanja Tito je izišao dz zgrade. Skupio se priličan broj građana i učesnika da pozdrave Tita. Brzo se pronio glas o Titovom posjetu Vojniću i narod je to zdušno prihvatio kao priznanje za doprinos u revoluciji i poslijeratnoj izgradnji.

Ukidanje Kotara

Novim Zakonom o komunalnom sistemu došlo je 1955. te do nove teritorijalne podjele i ukidanja mnogih kotara, osnivanja većih komuna, općina i prenoše-

nju većih nadležnosti na općine. U to vrijeme postojale su općine: Vojnić, Krstinja i Krnjak.

Bivša općina Utinja dijelom je pripojena Skakavcu (kotar Karlovac), a Veljun je 1952. pripojen Slunju. Dakle, još jedno sužavanje područja kotara. Bilo je ideja da područje kotara bude općina Vojnić, ali bez već rečenih događaja prije toga ostale su sve tri općine. Kotar Karlovac se proširio pripojenjem kotara Vojnić, Vrginmost, Slunj i Jastrebarsko, kasnije pripajanjem Ogulina i Gospića protezao se od Zagreba do Karlobaga.

Stanje privrede uoči ukidanja kotara bilo je u stagnaciji. Donošenjem Zakona o predaji tvornica na upravljanje radnicima i osnivanjem radničkih saveza privredna i druga poduzeća prešla su na privredni račun skinuti su s budžeta AOR, kotara, Republike i Federacije to jest došlo je do samofinanciranja. U Vojniću se pokazalo da zatečena poduzeća neće preživjeti i da se ne mogu uklopiti u nove tokove privređivanja. Već 1953. likvidirano je Auto-transportno poduzeće u Vojniću. Imalo je 19 kamiona i jedan autobus. Bila su to mahom ratna vozila raznih tipova, bez rezervnih dijelova i opreme za održavanje, često u kvaru, kadrovski i stručno nije bilo zadovoljavajućih rješenja. Poduzeće je bilo u gubicima bez prihoda i pokriva gubitaka. Likvidacija je bila neminovna. Vozila su prodana Auto-transportnom poduzeću Karlovac kao likvidaciona masa uz minimalnu naknadu Kotaru od oko 5,5 miliona dinara što Kotaru nikada nije plaćeno. Bivši »Kordunaš« građevinsko poduzeće za obnovu i izgradnju naselja reorganizirano je u DIP (bila je započeta i izgradnja hale drvne industrije, kasnije preseljena u Vrginmost). Ostala je pilana industrijskog tipa i nešto stolarske radionice.

Smanjen je obim obnove i izgradnje naselja bez pomoći društva, a do veće individualne dzgradnje nije došlo (nije bilo mogućnosti). I na kraju ostalo je svega 17 radnika a poslovanje je bilo s gubitkom. Ubrzo poslije ukidanja Kotara i ovo je poduzeće likvidirano. Pilana je zatvorena, smanjili su se i radovi u šumi i time opadao broj zaposlenih. Radio je još rudnik Bukovica, oko 75 radnika, u šumarstvu oko 150, oko 50 u trgovini, prosvjetni radnici, nešto u poljoprivrednim zadrugama i adaministraciji. Likvidirano je Poljoprivredno dobro u Perjasici još 1953. Tako je na području općine Vojnić, po ukidanju Kotara, ostalo oko 500 zaposlenih. Ukidanjem Kotara otišla je sva Kotarska administracija, službe socijalnog i zdravstvenog osiguranja, ukinut je Zadrugni savez, Vojni odsjek, opunomoćstvo UDB-e, unutrašnji poslovi, osim 2 odjeljenja milicije u Krstinji i Vojniću (na biciklima). Ubrzo je odselila i banka jer nije imala osnove za rad. Ukinuta je uprava za održavanje cesta. U općini je ostalo osam činovnika, što bi trebalo predstavljati neku kadrovsku osnovu. Stvaranjem novog komunalnog sistema smatralo se da je to mogućnost ekonomskog povezivanja i pomoći razvijenih privrednih centara pripojenim nerazvijenim područjima. Međutim, još dugo se nije pokazala efikasnost djelovanja. Povučena je vlast iz naroda u centre a i privreda, odluke i politika u forume. Likvidacija kotara bijedno je izgledala. Došli drugovi iz uprave novog kotara i toware namještaje, pišaće strojeve, zidne satove, slike, lustere pa i ispilana drva za ogrev iz kotarske šupe, kao da u Vojniću više neće sijalica sijati i vatra gorjeti. Nazdravlje! Otišlo je onih par motornih vozila. Ostao je samo jedan jedini automobil u ambulanti i ni jedan više, a privatnih nije bio.

Trgovačkom poduzeću je ostao vojni »Džems«, a Poljoprivrednoj zadruzi kamion bivšeg Kotarskog zadrugnog saveza. Nije saobraćao niti jedan autobus, tiaktora tek 2—3 kao pogonski strojevi za vršalice 1 to bi bilo sve. Na sasta-

nak u novi kotar putovalo se biciklom. Vojnić, tužno mjesto. Ostalo je praznih kuća: zgrada društveno-političkih organizacija (kasnije Pošta) a kotarska zgrada gotovo ispražnjena. Nastao je neki tajac.

U narodu se znalo govoriti da je Vojnić rođen pod nesretnom zvijezdom, da ni prije ni poslije rata nije imao sposobnih ljudi u borbi za napredak, da nismo imali pravih ljudi, a iz 1950. nikoga na istaknutim položajima u Republici, da se i ono što je bilo nije koristilo kako treba ili nikako i tako niz tih zajedljivih primjedbi i kritika, da se ne vodi pravilna politika prema ustaničkom kraju, da nas je 'trebalo zaštititi od otkupa i tako dalje. Govorili su ljudi: »Prodali halu Vrginmostu, svade oko kotara i sjedišta prije ukidanja, izborne svade, dok drugi krajevi prave programe i intenzivno se razvijaju«. Poznat je slučaj iz tog doba da su postojala sredstva od 30 miliona dinara na depozitu Banke namijenjena razvoju, ali nisu iskorištena. Prema današnjim vrijednostima to je nešto preko 200 milijardi starih dinara.

Općina Vojnić

Općine su osnovane Zakonom o komunalnom sistemu 1952. Bilo ih je na kotaru 6. Zakonom su prenesena neka ovlaštenja i nadležnosti na općine u doba decentralizacije i uvođenja samoupravnih odnosa.

Kako to obično biva prenose se ovlaštenja i zadatke, ali materijalna sredstva su zadržana u centrima. Kako kaže narod »džabe posla i loše 'rane koliko ti drago«. Općina je dobila školstvo, zdravstvo, komunalne i druge poslove. Općina je vodila kadrovsku i personalnu evidenciju za škole, materijalno-financijsko poslovanje škole, nabavljala krede za pisanje na školskim pločama, pribor za čistoću, ogrjev za škole i nastavnike i sve drugo, a para malo. Prihodi i onako mali od poreza, od poljoprivrede koje je ubirala općina, bili su prihodi kotara. Ovisilo je o kotaru koliko će dotirati općine.

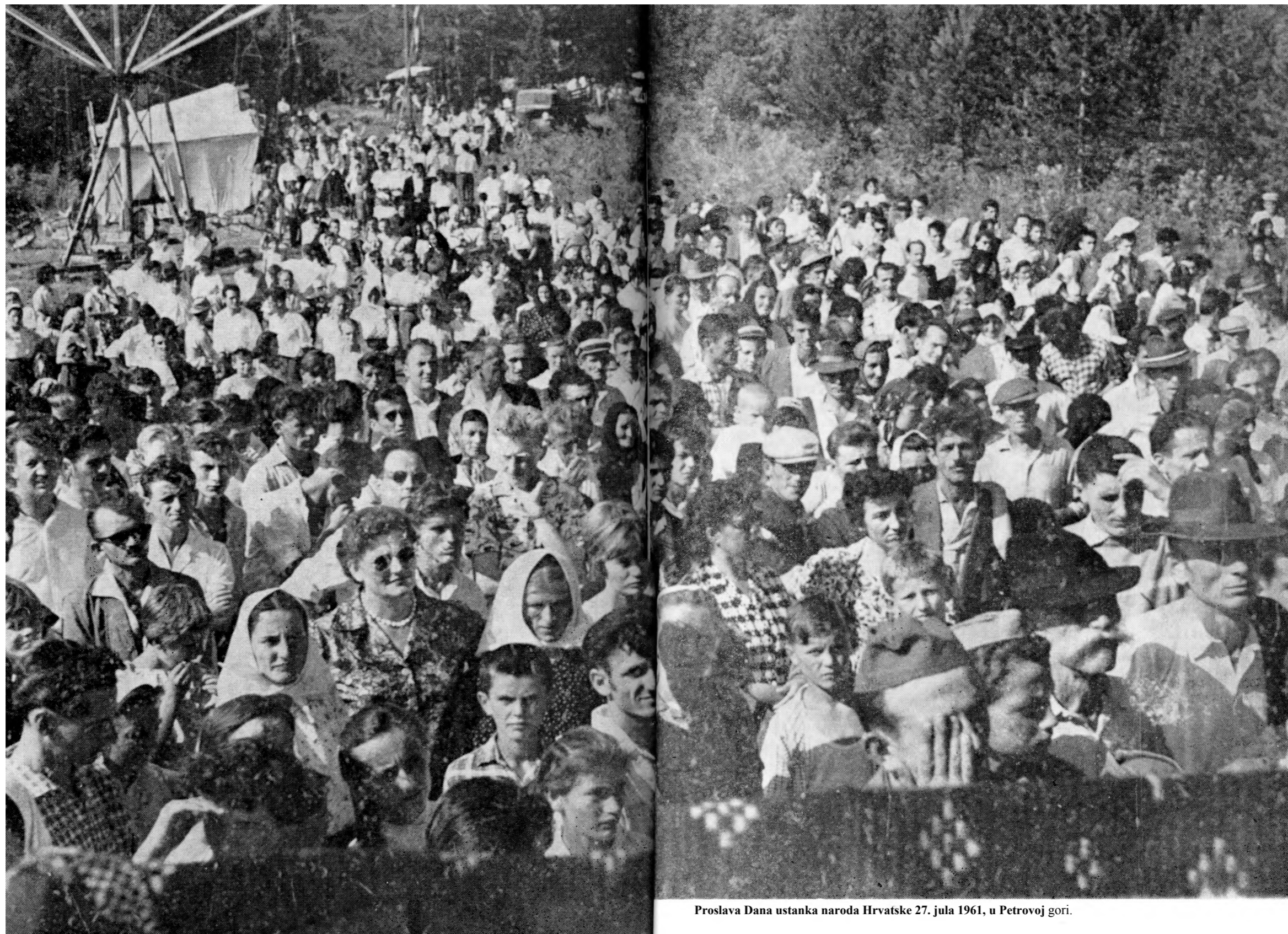
Provedeni su izbori za organe općinske skupštine i drugih. Bili su to demokratski izbori. Po tradiciji u Vojniću bilo je više kandidata. Za predsjednika općinske skupštine, bila su 3 kandidata, među kojima i dotadašnji predsjednik Mjesnog narodnog odbora, disciplinovan radnik i komunista, ali eto bio provodilac onih nepopularnih mjera (otkup, radna snaga) i pade na izborima. Prošao novi drug, došao iz Armije, nekompromitovan. Ode drug bivši aktivista kući da razmišlja što se to sve desilo u našem društvu. Svima je potrebnima dijelio građevinski materijal za rješenje stanovanja, a sebi ni jedne cigle. Kad je otišao kući, kupio polustrunutu drvenjaru da riješi svoje stambeno pitanje. Dobila je općina tada i vojnu evidenciju i niz drugih poslova. Radilo se 6 dana u tjednu. Nedjelja je bila unaprijed programirana za sastanke na terenu, mada je sastanaka bilo na pretek i u toku tjedna poslije radnog vremena. Odlazak na teren, bio je pješke ili biciklom. Za obitelj aktivisti nisu imali vremena.

I, tako je ta općina (općinica) s oko 6 000 žitelja životarila do 1955, do ukidanja kotara. Općina je imala svega desetak službenika nedovoljno stručnih ljudi, ali zato SK i druge organizacije pomno su provodile zadatke toga vremena. Neke zahvate u privrednom razvoju ovakva općina nije mogla puno činiti zbog nedostatka materijalne osnove. Kako dalje? Vrlo teško i mukotrpno, a trebalo je i moralo se dalje. Općina Vojnić ostala je 1955. ista, jer tek 1957. pripojena je općina Krstinja oko 5 000 žitelja, a uz ove dvije općine bila

Josip Broz Tito u Vojniću 1952.

Proslava Dana ustanka naroda Hrvatske 27. jula 1961, u Petrovoj gori.

Pripadnici JNA i omladina na izgradnji ceste kroz Petrovu goru u pravcu
Muljava—Petrovac 1961.

Josip Broz Tito u pratnji Narodnog heroja Rade Bulata i prof. Mile Dakića, direktora Memorijalnog parka »Petrova gora«, pred zemunicom i spomen-pločom dr Marije Šlezinger u Centralnoj partizanskoj bolnici, Petrova gora 1967.

UKAZOM
PREDSEDNIKA
SOCIJALISTIČKE FEDERATIVNE REPUBLIKE JUGOSLAVIJE
JOSIPA BROZA TITA

BROJ 85 OD 30. marta 1961. GODINE

*za izvanrednu pomoć u organiziranju i izvođenju
kvalifikacione škole i bolnice u toku narodnooslobodilačkog rata*

ODLIKOVANJE

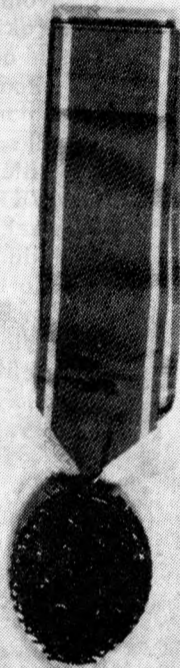
*Centralna partizanska bolnica
u Petrovoj gori*

ORDENOM
narodnog heroja

O ČEMU SE IZDAJE OVA POVELJA
KANCELARIJA ORDENA
U BEOGRADU 30. marta 1961. GODINE

ŠEF KANCELARIJE ORDENA

Josip Broz

je još i općina Krnjak oko 9 000 žitelja. Svega na kotaru ni punih 20 000 žitelja. U Republici je 1957. sačinjen prijedlog da se u novoj teritorijalnoj podjeli općine Krstinja i Krnjak pripoje Vojniću. Krstinja je pripojena, ali je Krnjak ostao kao općina.

Tako 1955. i 1957. Vojnić ostade jedna mala općina s oko 11 000 žitelja, privredno i ekonomski osiromašena bez vlastitog osnova za razvoj. Sve nade su uprte u širu društvenu zajednicu. Mogućnosti razvoja su: poljoprivreda i iskorištavanje sirovina (rudarstvo, šuma). I opet izbori 1957. za zastupnika u Saboru Hrvatske, opet kandidat iz izbora 1953. Milutin Košarić. Vojničani kao takvi, tek radi ravnoteže, istaknu svog kandidata Radu Vergaša, predsjednika općine (ranije predsjednik općine Krstinja). Bio je to mladi momak, borac, dobričina. Nije on imao posebnih ambicija, ali tako tek radi protuteže, neka bude kako bude. Na izborima ovaj put pobijedio je Milutin Košarić. Bilo je opet izbornih strasti, ali ne više kao 1953, jer valjda su se ljudi već umorili, shvaćajući da to ionako ne predstavlja neke veličine, da nema čarobnih štapića.

U novom Kotaru Karlovac okupio se politički i radno dobar kadar iz rukovodstva ukinutih kotareva. Počela je aktivnija suradnja u traženju izlaza kako dalje na ovim područjima. Išli su odgovorni drugovi iz Kotara Karlovac u Sisak i kod Tita radi isticanja problema razvoja Korduna i Banije. Rekao im je Tito, pored ostalog, da se malo obaziru i da ponešto »prebace i preko plotta«, misli se iz centara van na nerazvijeno područje.

U Vojniću se okupilo nekoliko ljudi spremnih za akcije oko Općinskog komiteta SKH (iz općinske skupštine, poljoprivredne zadruge, škole, trgovine i šumarstva). U općini je ostalo 8 činovnika, a još usto reče tada jedan republički sindikalni funkcioner da su u Vojniću dovoljna 4 činovnika, što bi značilo da je teritorijalnom podjelom sve riješeno. Po njegovom ova 4 činovnika trebali bi biti neki saobraćajci na raskršću, koji bi upućivali kuda da idu ljudi u zahtjevima za ostvarivanja svojih prava. Postojale su ovdje neke vrednote, a to je politička osnova, borbenost u ratu i izgradnja zemlje, privrženost zemlji. Sve funkcije u društveno-političkim organizacijama vršene su neprofesionalno i bez nagrada.

Bilo je to razdoblje kad nitko iz republičkih organa i organizacija nije dolazio u Vojnić punih 5 do 6 godina (poslije 1955). Govorilo se »Što ćeš tamo? Tamo se samo svadaju!« (misli se na izbore i druge događaje). Jedva se dogovori posjeta organizacionog sekretara OK SKH, ali je otkazana jer možda bi drug izgubio ugled i veličinu kad bi posjetio siromašni Vojnić. Kao da je ovdje sve okuženo, pa je još možda ostalo kužnih klica.

Razvoj općine poslije 1955.

Bez industrijskih pogona, a nerazvijenom poljoprivredom, slabom infrastrukturom i nerazvijenim ostalim djelatnostima, trebalo je od nečega početi pa makar i simbolično. Radili su se mali programi, bilo je inicijativa, bilo je zahtjeva u tome i u okviru kotara Karlovac, ali je sve to još bilo s više lokalne volje nego mogućnosti. Interesantno je istaći da nije bilo s Karlovcem autobusne veze. Karlovac je oduvijek bio centar regije iz doba Vojne krajine pa dalje, bio je trgovački, kulturni, industrijski centar regije, ali, kako otići u Karlovac? Petkom se odlazilo zapregama na sajam, a inače pješačenjem. Općina je

kupila 1956. stari autobus za prevoz putnika iz Vojnića, a iz Krstinje od 1957. Kotar je kritizirao da općina nema pravo na to i tako dalje i tome slično. Svi kritikuju, a niko nešto drugo ne nudi. Tek 1960. uveden je poštanski autobus Krstinja — Vojnić — Karlovac. Jedno vrijeme putnike je vozio zadružni kamion »TAM« (3. t) s postavljenim klupama. Putovanje je bilo prava muka. Autobusna linija iz pravca Vrginmosta uvedena je tek 1970. nakon modernizacije ceste.

Otvaranje nekih malih privrednih pogona započeto je u okviru poljoprivredne zadruge. Bio je tamo drug iz opunomoćstva UDB-e Nikola Fuštar (razriješen u aferi), dobar inicijator i voljan za akcije. Započela je obrada zemlje na općenarodnoj imovini (»Napoleonova plantaža« u Vojniću, nazvana tako jer su nađene gnojnice iz Napoleonovog doba) gdje su seljaci obavezno dovozili stajsko gnojivo. To je bila mala zadružna ekonomija, bez neke tehničke i druge opreme, ali ipak jezgro u razvoju poljoprivrede.

U 1959. na tome je osnovano Poljoprivredno dobro s oko 40 zaposlenih s nužnim objektima, s oko 10 traktora i stajom za stoku. Primjenom tehnike (duboko oranje, gnojidba i drugo) pokazalo se da i ovdje mogu uspjevati kulture, pogotovo kukuruz i krumpir. Dobivena je čak i nagrada za visoke prinose kukuruza u Novom Sadu. Međutim, cijene proizvodnje su bile visoke, a na tržištu limitirane, poljoprivredna tehnika skupa, male površine razbacane od Vojnića do Velike Kladuše. Trebalo je ići dalje s novim ulaganjima, ali do toga nije došlo. Izgrađen je program za voćarstvo, s pedološki ispitanim zemljištem, ali nepoznatim, stručno ispitanim klimatskim uvjetima. Zbog poznavanja klime ovdje (kasna proljetna mrazišta) odustalo se od ovog programa. Ovo poljoprivredno dobro pokazalo je što se sve može postići primjenom agrotehničkih mjera. Bili su to prvi traktori, bilo je tu rasne rasplodne stoke i sve su to poljoprivrednici počinjali primjenjivati kod sebe na imanju. Gubitak od oko 100 miliona dinara pokriven je rasprodajom sredstava i bez društvene intervencije banaka i drugih fondova. Zemljište u Svinici kod Velike Kladuše (200 hektara) ustupljeno je Poljoprivrednoj zadruzi Velika Kladuša (kasnije »Agrokomerc«) uz naknadu za uložena sredstva u kultivaciji zemljišta.

Nešto je na obradi društvenog zemljišta pokušavano i u Poljoprivrednoj zadruzi Krstinja, ali bez većih uspjeha, osim opet u dokazivanju poljoprivrednicima da se može više učiniti nego što je ranije bilo.

Šteta što tada nije bilo nosioca razvoja poljoprivrede na području Krstinje, jer je porječje rijeke Gline, Kestenovac, Klokoč, Gejkovac, Široka Rijeka, ravnica, s kvalitetom zemljišta ili po bonitetu zemljišta najpogodnije poljoprivredno područje na Kordunu. Sto se moglo. Bespuće, bez nosioca proizvodnje, odlazak mlade radne snage u gradove. Poljoprivredna zadruga je započela s eksploatacijom bijele gline, sirovine za keramičku industriju. Nešto je rudarenja na ovoj glini bilo i prije rata. Bio je to iskop gline koja je otpremana u keramičku industriju Mladenovac. Jugokeramiku Zagreb, a bilo je i izvoza u Italiju. Zaposleno je bilo oko 20 radnika. Na toj osnovi u praznim prostorijama poduzeća »Kordunaš« otvorena je pećarija za proizvodnju i montažu keramičkih kalijevih peći. To je u osnovi zanatska proizvodnja s puno ručnog rada (i danas se proizvodi ukalupljaju ručno), a palenje elemenata i glazure vršeno je drvom. Radilo je oko 40 radnika i radilo se uspješno. Naknadno je dograđen, ali nedovršen novi objekat za pećariju. Došlo je do ekspanzije uljnih peći i keramičke peći su izgubile u plasmanu na tržištu. Došlo je do izgradnje Tvornice keramičkih pločica. Zadruga je, pored toga, imala

i malu mljekaru kapaciteta oko 2 000 l mlijeka dnevno. Zbog neopremljenosti u transportu nije se mlijeko moglo plasirati na karlovačko tržište. Preradi-
vano je u sireve. Ipak je to bilo nešto, bilo je iskustva, bila je to preteča bu-
dućeg mljekarstva nakon otvaranja Karlovačke mljekare. Zadruga je imala
mehaničku radionicu za opravku poljoprivrednih alatki, malu stočnu klaonicu
za snabdijevanje mesom mjesta i okoline, a povremeno je bilo i isporuka za
potrebe Armije.

Imala je zadruga i prodavnice u selima za sitni otkup poljoprivrednih pro-
izvoda (jaja i drugo) i snabdijevanje potrošača osnovnim artiklima roba, s po-
nešto materijala za poljoprivredu, pa i poneku birtiju. Osim zadružnih pro-
davnica postojalo je i manje trgovačko poduzeće u Vojniću, ali bez šire trgo-
vačke mreže van Vojnića. Imalo je 30 zaposlenih. Radilo je i malo ugostitelj-
sko poduzeće s oko 20 zaposlenih. Naknadno je došlo do reorganizacije u trgo-
vini i ovim djelatnostima (poljoprivreda i ugostiteljstvo). Zadružne prodavnice
su predane trgovačkom poduzeću s namjerom da se ta djelatnost kvalitetnije
razvije i da zadruga bude nosilac poljoprivredne proizvodnje. Još podugo iza
toga nije došlo do nekih većih rezultata. Maisovndje se nije razvijala poljopri-
vreda, a niti trgovina i ugostiteljstvo. Nepristupačna područja su snabdije-
vana zaprežnim transportima. Za sve robe trajnije vrijednosti išlo se u Kar-
lovac. Nije bilo ni neke veće kupovne moći koja bi poticala razvoj ove dje-
latnosti.

Nekoliko desetaka radnika radilo je na željeznici na održavanju pruge uz
Utijsku dolinu. U školstvu i zdravstvu zadržan je gotovo isti nivo. Rudnik
željezne rude u Bukovici (oko 70 radnika) zatvoren je 1962. jer je željezara
Sisak, jedini potrošač ove rudače, porušila peć za proizvodnju sivog čelika
Kazali su da na svjetskom tržištu ima sivog čelika jeftinije nego u vlastitoj
proizvodnji. Neke supstitucije umjesto zatvorenog rudnika niko nije preuzeo
kao za ukinute ugljenokope u Istri i Hrvatskom zagorju. U to doba došlo je
do nekih inicijativa privrednog razvoja nerazvijenih područja. Osnivana su
poljoprivredna dobra, osnovane ekonomije — u Vojniću, Topuskom, Sadilovcu
(zadruga Vrginmost je imala svoju ekonomiju) i neke druge, ali sve to u uslo-
vima nerazvijene infrastrukture, tehničke neopremljenosti, bez stručnih kad-
rova i ekonomsko-finanicijske pratnje.

Ni to nije dalo neke veće ekonomske efekte pa je za izvjesno vrijeme došlo
do teškoća i likvidacije ovih pogona. Bilo je kritike i iz republičkih organa da
u Karlovcu ne postoje programi razvoja ovih područja, da Banija ima »kon-
cepciju razvoja«, a da za Kordun toga nema. U Karlovcu je postojao neki pro-
gram »disperzije«, tj. otvaranje malih pogona na ovim područjima. Došlo je do
otvaranja malih pogona kao što su: »Vrpeca« u Krnjaku, s oko 20 zaposlenih,
»TIM« Topusko (istegnuti metali) u okviru željezare Sisak s oko 20 zaposle-
nih, otvaranje metalnog pogona u Vojniću u okviru Jugoturbine, pogona za
proizvodnju obuće u Krašiću, pripreme za izgradnju Tvornice šperploča u
Vrginmostu, pripreme za izgradnju tvornice tekstila u Slunju (kasnije proiz-
vodnju televizora). Istovremeno osniva se u Vojniću metalna radionica 1960.
godine nazvana »8. marta« (ime je dobila na prijedlog konferencije žena jer
je osnovana u martu). Imala je 3 radnika. Od alata 3 čekića, nakovanj i me-
haničke makaze za sječenje lima, a smještena je bila u ruševnim prostorijama.
Radili su kukice, nosače, elektrokablove u podrumskim prostorijama pa dije-
love za potrebe »Jugoturbine«. Investicija kao kredit od 18 miliona dinara na
jedvite jade dobivena je od Privredne banke Zagreb i kupljena su prva 2 to-

karska stroja od »Prvomajske«. Bio je to velik događaj u Vojniću. Razlijevala se pjesma, bilo je veselja jer su to bili prvi novi industrijski strojevi. Porastao je pogon do 20 radnika i primio prve učenike na izučavanje metalske struke. Bilo je i pokušaja vlastitih proizvoda (traktorske prikolice za šumski transport, poljoprivredu, traktorska kosilica), ali bez ozbiljnih investicionih zahvata nije išlo.

Bilo je u nekoliko navrata situacija nelikvidnosti i dolazilo je do likvidacija. Tek iza 1970. g. doći će do ozbiljnijeg investicionog zahvata i razvoja pogona u okvirima »Jugoturbine«. U drugim aktivnostima nije bilo nekog značajnijeg angažiranja na ovom području (popravljen ili izgrađen je koji most i tako nešto). Sve je tako do otvaranja Petrove gore i izgradnje Tvornice keramike. Bilo je u Vojniću i drugih novosti. Kupila općina automobil (novi »moskvič«) 1956. godine. To je bio pored bolničkog automobila drugi automobil na općini. Kasnije je Šumarija kupila »fiat 1100« kao treći i tek iza 1960. godine prvi privatni »fićo«, a bili su to događaji. Pokušaji nekih domaćih vozača da poprave neke ratne starudije, nisu uspjeli i nisu se dugo i daleko vozili. Ne lezi vraže, osnuje se neki kotarski auto-servis i pokupi općinske aute u svoju organizaciju, ali će ih ostaviti vlasnicima općinama na usluzi uz naplatu troškova prevoza. Nije ovaj autić služio općinarima, nisu se ni imali kud voziti osim u pravcu Karlovca i V. Kladuše. Služila su ova kolica više liječniku i veterinarima nego općinarima. A onda, negdje 1958, valjda zbog neredovitog plaćanja usluga prevoza, kotarski servis zaplijeni auto Vojnića i Cetingrada te parkira u Karlovcu. Trebala je velika intervencija osobno kod predsjednika Kotara da se zapljena skine. Na teren se moralo ići među ljude na sastanke, a kako, zna se, pješice i biciklom. Još je bilo i kritike, kako općinari hoće da se voze u autu. Eto, tako se tavorilo u razvoju. Nije to bilo i pored svih napora ono poznato »dva koraka naprijed«, a korak nazad«, nego »korak napred, korak nazad«, a to znači stajati na mjestu i znatno zaostajati iza drugih.

Otvaranje Spomen-područja Petrova gora 1961.

Šumsko gospodarstvo je 1961. i radi svojih potreba pristupilo izgradnji cesta Vojnić — Petrova gora. Sredstva su osigurana u kotarskom fondu za šumarstvo Karlovac nešto oko 70 miliona dinara. U gradnji je učestvovala i Armija. Izgrađena je makadamska cesta širine kolovoza svega 3 m i to Vojnić — Žuti put trasom seoskom puta kroz Radonju, a onda trasom bivše šumske pruge za Muljavu. Naknadno je put izgrađen od Muljave za Pernu. Izgradnja je omogućila početak rekonstrukcije Centralne partizanske bolnice u Petrovoj gori 1961, što je početak razvoja spomeničkog područja Petrove gore. Historijsku podlogu i rekonstrukciju svih značajnih zbivanja u Petrovoj gori izvršio je sekretar Komisije za historiju SK KK KPJ Karlovac Đuro Zatezalo. Njegovim više mjesečnim radom uz pomoć Rastka Svalbe i Rade Vulkova, radnika Republičkog zavoda za zaštitu spomenika kulture, u kartu Petrove gore su ucrtana sva značajna mjesta koja je prema prijedlogu Komisije za historiju trebalo obilježiti. Njima su znatnu pomoć pružili brojni učesnici NOR-a a posebno Jakov Kranjčević Brado, dr Savo Zlatić, Nikola Fuštar i Dragan I. Pajić, Marko Kljajić, Božo Rkman, Muzej revolucije naroda SR Hrvatske, brojni pojedinci i organizacije. Društveno-političke zajednice i

društveno-političke organizacije kotara Karlovac svesrdno su podržale i pomagale u ostvarivanju plana i programa stvaranja memorijala Petrova gora. Sredstava nije bilo nego se ponešto koristilo iz sredstava Republike za pripremu proslave 20-godišnjice ustanka naroda Hrvatske 27. 7. 1961. u Petrovoj gori. Trebalo je otkupiti drvene kuće, koje su bile u Petrovoj gori i služile za bolnicu a nakon rata vraćene vlasnicima (da nisu bile u Petrovoj gori izgorjele bi kao i sve druge u selima ispod Petrove gore). Trebalo je te kuće montirati na ista mjesta gdje su bile u toku rata. Organiziran je velik broj radnih akcija: prevoz materijala, montaža kuća, izgradnja prilaznog puta, obnova zarušenih zemunica, uređenje već tada bezimenog groblja, preko 1 000 grobova umrlih ranjenika od 5 000 ranjenika liječenih u ovoj bolnici. Ostalo je samo nekoliko imena ispisanih na kori stabala,

Nije se obavilo održavanje proslave u Petrovoj gori zbog velikog nevremena, zato je održana improvizirana proslava u Vojniću. Počele su i prve masovnije posjete u bolničke objekte, a još je sve nespremno za prihvata. Nije bilo stručnih muzejskih i turističkih vodiča, mogućnosti pružanja ugostiteljskih usluga. U Muljavi je na ruševinama zgrade bivše »Našičko« sažidan mali prizemni objekat 1962. za prihvata posjetilaca i pružanje ugostiteljskih usluga. Nazvan je bučno motel »Muljava«. Nije imao ni telefona, ni struje, niti ležaja za iznajmljivanje. Ipak je to bilo nešto. Tako je počelo otvaranje Petrove gore u spomeničkom smislu. Već 1961. osnovano je Turističko društvo u Vojniću, jer se otvara Petrova gora i to je društvo učinilo mnogo u propagandi Petrove gore. Izdat je i prvi turistički vodič Petrove gore i okoline.

Impuls daljem radu na oblikovanju spomeničkog područja u Petrovoj gori dao je mladi historičar Mile Da'kić koji je iz Karlovca došao u Vojnić na radno mjesto rukovodioca Spomen-područja.

U 1964. održan je simpozij u objektima bolnice, na kojem se govorilo o partizanskoj sanitetskoj službi u toku rata. Učesnici su bili preživjeli liječnici i osoblje bolnice iz rata i drugi istaknuti revolucionari iz NOB-a u ovom kraju. Referenti i sjećanja su dragocjeni historijski materijal o jednoj značajnoj aktivnosti iz NOB-a. Zatim je 1969. održan drugi simpozij o Petrovoj gori u Topuskom u organizaciji Jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti. Došlo je do novih inicijativa za izgradnju spomenika na Petrovoj gori te prilaza izradi prostornog plana Petrove gore. Uglazbljeno je i nekoliko ratnih pjesama s Petrove gore.

Memorijalni park je danas RO s 34 zaposlena radnika koji uspješno čuvaju, održavaju i prezentiraju memorijal Petrove gore.

Radilo se 1962. o ukidanju općine Krnjak i Topusko, a Vojnić je visio o koncu i bio na spisku otpisanih. Zahvaljujući velikom historijskom imenu i otvaranju spomen-područja Petrove gore, odustalo se od ukidanja općine. Bilo bi ružno ukinuti općinu u Vojniću, drugom oslobođenom kotarskom mjestu u Hrvatskoj.

Došli su 1962. drugovi iz Krnjaka u Vojnić na dogovor s prijedlogom da se općina Vojnić i Krnjak spoje, a da se sjedište općine »privremeno« preseli u Krnjak i tako će područje bivšeg kotara ostati cjelovito. Vojničani, poučeni ranijim iskustvom, nisu na to pristali. A onda valjda iz inata pripoje općinu Krnjak Karlovcu, Perjasicu Dugoj Resi, a Poloj i druga naselja s lijeve strane Korane Slunju. Nije birače nitko pitao za njihovo mišljenje, a bilo je raspoloženja da se ovo područje priključi općini Vojnić. Tako se područje

općine Karlovac uklinilo duboko u prirodni i tradicionalni teritorij Vojnića. Osta Vojnić kao okresano drvo. Nije Karlovcu, kao gradskom i industrijskom centru, stalo do seoskog područja, ali šta se tu može. Oko 20 godina ništa se posebno nije dogodilo u razvoju toga pripojenog područja Karlovcu, a još duže se ništa nije dogodilo u Perjasici pripojenoj Dugoj Resi, jer ako je udaljena od Vojnića nije blizu ni Duge Rese. Ako ne više, a ono ne manje, učinilo bi se bilo iz Vojnića. Bila bi to osrednja općina ? oko 18.000 stanovnika, na povoljnom geografskom položaju pored trougla razvijenih centara Karlovca, Zagreba i Siska. Kasnije su se iz fonda za nerazvijena područja sredstva određivala po broju stanovnika, pa bi barem dio tih sredstava bio angažiran i na to pftipojeno područje.

Elektrifikacija naselja

Prva akcija za elektrifikaciju sela izvan mjesta Vojnić započeta je i vodena 1954/55. za selo Radonju i okolna naselja. Naišlo se na velike teškoće jer je postojala odbojnost ljudi prema struji. U akciju se uključilo samo 11 domaćinstava od ukupno 150, koliko ih imaju ova naselja, a elektrovod je bio preko 4 km. Otpor je bio očit, uz one izreke: »Ubit će nas grom, pa moj je ded svijetlio lučom (drvene treske), otac petrolejkom pa su živjeli. Zašto bi onad išao? Struju treba plaćati, skupa je izgradnja elektrovođa i instalacije«. I baš u to vrijeme ubio grom baku kod Vojnića zbog nestručnog priključka, bez uzemljenja i osigurača. Bila je to kao neka potvrda takvih izgovora. Pa ipak, ovih 11 ljudi ušli su u akciju uz par volova i dosta osobnog rada i prevoza materijala. Akcija je uspjela, a onda za nekoliko godina priključili su se i svi ostali. To je bio i primjer za elektrifikaciju svih naselja u općini. U 1960. godini sačinjen je cjelovit program za elektrifikaciju koja će trajati U godina. Troškovi su pokriveni iz samodoprinosa građana uvedenim solidarno za cijelu općinu referendumom. To su bila sredstva za izgradnju dalekovoda 10 kw i trafostanica, što je omogućilo daljnu izgradnju niskonaponske mreže i priključenja kućanstava. Tako je za 8 godina izgrađeno na desetine km dalekovoda, preko 20 trafostanica i preko 110 km niskonaponske mreže. U tome svemu, pored novčanog doprinosa građana, uložena je velika vrijednost u radovima i prevozu materijala. Tako je elektrifikacija provedena u preko 90% domaćinstava na općini i to vlastitim sredstvima građana

Stručnu pomoć dala je »Elektra« Karlovac a aktivisti iz općine bili su angažirani oko provođenja referenduma, organizacije u izvođenju radova. Bila je to elektrifikacija (za osvjetljenje, radio-aparate). Kasnije je trebala jača struja i kvalitetnija kao energija jer su došli priključni aparati i strojevi (televizija, strojevi za pranje rublja, kućni mlinovi, hladnjaci i niz dr.) pa se nastavilo s rekonstrukcijom elektro-mreže koja još uvijek traje. To je bio značajan činilac u preobražaju sela. Naknadno je izgrađen dalekovod 35.000 kw Karlovac — Krnjak — Vojnić i trafostanica takve snage, što je osiguralo pogonsku energiju za razvoj proizvodnih pogona. Izgrađen je dalekovod Vojnić — Vrginmost i Vojnić — Slunj. Sredstva su osigurana iz Elektroprivrede i drugih izvora.

Slambena izgradnja

Poslije svestrane aktivnosti u obnovi naselja poslije oslobođenja došlo je oko 60-tih godina do stagnacije izgradnje kuća i stanova. Nije bilo posebne pomoći šire društvene zajednice, a vlastite snage su bile ekonomski male da bi se nešto više učinilo. Još su postojale ratne bajte, a ono što je građeno u obnovi nije bilo ni po kvaliteti ni po prostoru zadovoljavajuće. Teško se dolazilo do građevinskog materijala i transporta. Pilana nije bilo, a bilo ih je u ratu na parni pogon. Otuda i velike kritike na općini da nije u stanju riješiti pitanje pilana, poslije likvidacije bivše industrijske pilane. Sve je to trajalo do pojave elektrifikacije kada su se pojavile privatne stacionirane pilane s horizontalnim gaterima. Zatim nakon nabavke traktora nastale su i pokretne pilane, kojih i sada još ima.

Na izornoj i tematskoj općinskoj konferenciji SSRNH održanoj u Krstinji 1964. tema je bila »Standard na selu«. Dokumentirana je i konstatirano da od svih kuća na selu s oko 2 100 kućanstava samo 15%> imaju drvene podove, a sve ostale zemljane. Niti jedna kuća nije imala tekuću vodu, niti sanitarne čvorove, najčešće slabi zidovi bez toplinske izolacije a i protiv vlage, kao i nekvalitetni krovovi. Gospodarski objekti (staje i sjenici) bili su u još lošijem stanju. Izgradnja sjenika kao spremišta za krmivo bilo je zadnje na redu.

Nesreća je bila u tome što su gotovo svi objekti prije rata bili izgrađeni od drveta. Neprijatelj ih je bez po muke spalio i to preko 90% na ovom području. Poslije toga uništenja postojalo je logično zaključivanje da je u početku rata trebalo neke od tih objekata demontirati, rasuti građevinski materijal po polju i zaklonu pa bi se ponešto sačuvalo. Sjenik koji bi bio sačuvan ostala bi nosiva građa, daska, crijep, a to bi bilo pravo bogatstvo. U manjem dijelu kuća koje su imale podrum od kamena ostali su zidovi podruma iza spaljene kuće, pa se brzo došlo do kakvog-takvog skloništa za stanovanje. U to vrijeme oko 60-ih godina bilo je pojedinačnih primjera izgradnje savremenijih kuća, tipa visoke prizemnice kakve su se gradile u prigradskim naseljima, ali opet bez sanitarnih uređaja.

Nije bilo vodovoda, ali se to moglo riješiti crpkama iz bunara. Međutim, nije za to bilo ni navika. Jer, kako bi to izgledalo usred kuće raditi s oprašćenjem one stvari kad to treba obavljati van avlije, negdje iza staje.

U Vojniću, poslije ukidanja kotara, od 1958. do 1962. izgrađene su 3 stambene zgrade sa 6 stanova koji su imali tekuću vodu napajanjem iz bunara crpkama. Sve ostale stambene zgrade u Vojniću (oko 250) stanova nisu imale tekuću vodu a niti kanalizaciju, jer vodovoda nije bilo. Tek nakon izgradnje Tvornice keramike i zajedno s tvornicom, a uz pomoć sredstava Fonda za razvoj nerazvijenih, u Vojniću je 1967. izgrađena vodovodna mreža. Na selu ie u to vrijeme došlo do pojedinačnog i u manjim grupama saseljavanja sa bregova u ravnije terene i uz saobraćajnice, gdje je bilo lakše dovesti vodu i električnu struju.

U tim neriješenim i nezadovoljavajućim stambenim prostorima nalazili su se i učesnici NOR-a i obitelji palih boraca. Taj problem je još dugo rješavan t'm teže jer se radilo o velikom broju neriješenih stambenih problema. Jos i sada ima neriješenih 45 slučajeva pa zbog vremena koje teče mogu ostati i neriješeni.

Izgradnja Tvornice keramike u Vojniću

Ideja za izgradnju keramičke industrije potekla je iza 1960. a na bazi postojanja sirovina (bijele gline) i već neke male keramičke proizvodnje kalijevih peći. Izrađen je investicioni program i projekti u okviru »Jugokeramike« iz Zagreba, čiji bi to trebao biti pogon. Osigurana su sredstva iz ondašnjeg saveznog fonda za nerazvijene krajeve, a o namjeni je konkretno odlučivao kotar, u ovom slučaju Karlovac, a radilo se o sredstvima od jedne milijarde i dvije stotine miliona dinara.

Trebalo je naći izvođača radova za izgradnju tvornice u okviru osiguranih sredstava. Kada je i izvođač pronađen »Inkoprogres — Inžinjeri« iz Beograda, tek je tada došlo do porodajnih muka. I tada je bila neka restrikcija investicija (ne graditi nove objekte na ledini, nego rekonstrukcija i modernizacija postojeće industrije). A šta bi se to ovdje rekonstruiralo i moderniziralo kada ništa od industrije nema? Najprije je trebalo čekati 20 godina da se razvije industrija u centrima, gdje za to postoje uslovi, jer će se onda omogućiti razvoj i nerazvijenim područjima, a sad opet ova restrikcija. Bilo je pitanje kada će to biti pravo vrijeme za razvoj nerazvijenih. Za izgradnju tvornice u Vojniću, mada je sve kao riješeno, trebala je garancija banci od Izvršnog vijeća Sabora, ali do te garancije nikako doći. Bilo je odavde intervencija pa i protesta iz općinskih organa i organizacija. Činilo se u kotaru, koji je namijenio sredstva, kao da se interes ohladio. Bio i sekretar Kotarskog komiteta SKH i član CK SKH a nije bio raspoložen da podrži ovu akciju. Još samo da netko napadne u CK ovaj program tvornice na ledini ne bi bilo. Jedan od članova Izvršnog vijeća iz privrede, radio je ranije na području Karlovca, podržavao je ovaj program kao dobar, ali da za to sada nije vrijeme. »Ne crkni kobo dok zukva ne nikne«, kaže narod. Zastupnik u Saboru za Vojnić i Vrginmost nije podržao ovaj program koji je sada neprihvatljiv i bolje je ova sredstva uložiti u modernizaciju ceste Vojnić — Vrginmost —

— Glina. Tek član Izvršnog vijeća (ranije predsjednik grada Zagreba) podržao je ovaj program, uz objašnjenje da je modernizacija ceste Vojnić — Glina obaveza Republike Hrvatske danas ili sutra, a tvornicu ako ne sada pitanje je kada i da li ikada.

Uticao je na Izvršno vijeće da se dade potrebna garancija. Predsjednik Izvršnog vijeća Sabora potpisao je garanciju banci.

Izgradnja je započeta 1965. a dovršena 1967, po sistemu »ključ u ruke« i bez prekoračenja investicija. Počeci proizvodnje praćeni su teškoćama. Stručnu pomoć davao je kombinat »Jugokeramika«, a radna snaga je bila bez iskustva. Zaposleno je oko 300 radnika i to sve muške i ženske omladine s osnovnom, srednjom ili zanatskom školom. U početku rada proizvodni program je zasnovan na proizvodnji neglaziranih podnih pločica (mono.paljenje). Oprema nije bila suvremena i daleko iza talijanske proizvodnje i dizajna. Zvali su je »Industria sociale«, što znači zapošljava radnu snagu, ali nije visoko produktivan, kvalitet proizvoda nije bio na visini, ali pekao se zanat. Naravno, bilo je i gubitaka. Naknadno je došlo do rekonstrukcije, proširenja i modernizacije tvornice. Proizvodile su se glazirane podne i zidne pločice. Bilo je podosta i škarta, ali tržište je postojalo zbog intenzivne stambene i druge investicione izgradnje u zemlji u ito vrijeme. Došlo je i do prinudne uprave i sanacija, otpuštanja dijela radne snage, čime je situacija poboljšana, a da li će se uspjeti u ovim otežanim uvjetima privređivanja vidjet će se.

Tvornica je mnogo ublažila nerazvijenost općine, probleme u zapošljavanju, stambenoj izgradnji i doprinosima za niz drugih društvenih djelatnosti.

Modernizacija cesta i razvoj saobraćaja

Modernizacija ceste Vojnić — Tušilović (10 km) počinje 1963. a traje do 1967. i to s minimalnom rekonstrukcijom, s kolovozom širine 5 m ili ispod standarda.

To je dio ceste br. 4 u Jugoslaviji dugoj oko 800 km (od Zaječara, preko Srbije, Bosne, Hrvatske, Slovenije). To je tzv. kontinentalna magistrala istok—zapad. Njen značaj vidi se i po broju koji nosi, jer Auto-put bratstvo i jedinstvo nosi broj 1, Jadranska magistrala br. 2, Podravska magistrala br. 3.

Otvaranje modernizirane ceste za Tušilović umnogome je olakšalo razvoj saobraćaja i privrednog povezivanja s razvijenim centrima. Modernizacija dionice od Vojnića do Vrginmosta počinje 1967, a 1970. je spojena s Glinom, (s ranije moderniziranom cestom Glina — Petrinja — Sisak). U Vojniću je 1970. otvorena benzinska pumpa.

Modernizacija ceste Vojnić — Velika Kladuša (28 km) počinje 1969. godine i traje punih 5 godina. Financirana je dijelom iz fonda za nerazvijena područja, dijelom Regionalnog i Republičkog fonda za ceste. Istodobno je građena cesta V. Kladuša — Cazin — Srebljani na Uni i spojena s Bihaćem.

Uz izgradnju spomenika na Petrovoj gori izvršena je 1979. godine rekonstrukcija i modernizacija suvremene regionalne ceste Vojnić — Petrova gora, vrh Petrovac (13 km) po trasi ranije makadamske ceste građene 1960. godine, asfaltirane 1968. godine.

To je ujedno dionica ceste Vojnić — Petrova gora — Topusko. Dionica Topusko — Perna je modernizirana, a ostaje još dionica vrh Petrove gore — Perna.

Regionalna cesta Johovo — Dunjak — Klokoč — Cetingrad (na području općine Vojnić 10 km) modernizirana je 1970. godine. Izgrađena je asfaltna cesta Vojišnica — Utinja Vrelo (6 km) 1979, a isto tako cesta Biljeg — Vojnić kolodvor — Slavsko Polje (4 km) 1979. U toku je modernizacija ceste Zivković Kosa — Bukovica — Mandić Selo (5 km), od 1982. godine asfaltirana je i cesta Kolarić — Vojnički Grabovac (3 km), a dio do Krnjaka općina Karlovac je modernizirala 1987. godine.

Lokalna cesta Krstinja — Svinica, uz učešće građana, modernizirana je 1978. iz općinskog fonda za ceste te viškova od upisa zajma za ceste u Hrvatskoj s područja općine Vojnić. Uz akcije građana i mjesnih zajednica na izgradnji seoske putne mreže mnogo su izmijenjeni uslovi života. U Vojniću svakodnevno pristaje oko 50 autobusa iz pravca Karlovac, Sisak, Velika Kladuša. Broj automobila, mada još ispod prosjeka u Republici, znatno je porastao. Privatnih automobila (putničkih) ima 787, službenih 27, kamiona i drugih dostavnih vozila privatnih 80, društvenih 26 i 5 autobusa školskih i drugih radnih organizacija. Traktora je registriranih 897.

Razvoj metalne industrije

Pogon Jugo turbine »8. mart« tavorio je na nivou 20—30 radnika, proizvođači neke dijelove za potrebe Jugoturbine i nešto vlastite proizvodnje traktorskih

kosilica, sve to bez zaokruženog vlastitog proizvodnog programa i bržeg razvoja. Često se dolazilo do ruba likvidacije. Došlo je 1973. do izrade Investicionog programa za izgradnju Tvornice pumpi u sastavu »Jugoturbine«. Sredstva su trebali osigurati: Fond za nerazvijene, banke kreditima i dobavljači opreme u iznosu jedne milijarde dinara. Fond nerazvijenih osigurao je svoj udio sredstava, ali je »Jugoturbina« u toku investicija odustala od programa, jer je započeta gradnja veće tvornice pumpi u Karlovcu. Bilo je i prigovora ria takav odnos »Jugoturbine«. Izgrađena je čeličana, montažna hala u Vojniću bez opreme (osim ono malo preseljene iz starog pogona) i ostala je prazna.

Izrađen je i program za proizvodnju poljoprivredne priključne tehnike pa se i od toga odustalo. Tek iza 1976. prišlo se ozbiljnijem programu razvoja pogona u Vojniću. Izgrađena je tvornička hala 1982/83. i opremljena savremenom opremom te uvedena proizvodnja jednog sistema pumpi, zatim i upravna zgrada pa ostali energetske objekti. U ranije izgrađenoj hali uvedena je namjenska proizvodnja, tako da sveukupno zapošljava 250 radnika. Kadrovski je zadovoljavajuće riješena pa kvalitetno i uspješno posluje. To je već savremena industrijska proizvodnja koja se dugo očekivala.

Ostali mali proizvodni pogoni

U Kuplenskom je 1970. započela eksploatacija kamenoloma u Mjesnoj zajednici, a kasnije otvoren pogon za preradu kamena »Grupex« iz Velike Kladuše s oko 50 radnika. Novoizgrađena hala u Kuplenskom za proizvodnju građ. materijala »Beton« iz Preloga ostala je bez opreme. Nije to koristio niti »Grupex« pa se planirala proizvodnja »Kupoplastike« Karlovac, koja već ima pogon u zgradi bivše škole u Kuplenskom (zaposleno oko 30 radnika).

U Širokoj Rijeci u napuštenoj školi otvoren je pogon teškog tekstila s oko 30 radnika 1980. godine, a tek 1985. u Krstinji je izgrađena manja Tvornica konfekcije, pogon »Beti« iz Metlike s oko 70 zaposlenih (broj će se proširiti). Gradi se kod Vojnića Tvornica, kao zaštitni pogon, za proizvodnju drvne galanterije koja bi trebala zapošljavati oko 150 radnika.

U ugostiteljstvu je značajno da se u Muljavi izvršilo proširenje ugostiteljskog objekta, dio usluga se daje u objektima spomenika na Petrovoj gori, a najznačajnija je izgradnja savremenog motela u Vojniću koji je otvoren 1987. Posebno treba istaći izgradnju veće robne kuće u Vojniću, otvorene 1982. godine.

Razvoj poljoprivrede

U privrednoj reformi 1964/65. poljoprivredna proizvodnja je dobila novo značenje. Cijene poljoprivrednih proizvoda, naročito stočarskih, bile su realne i stimulativne. Ovdje je inače stočarstvo gotovo jedini tržišni višak (ratarstvo samo za vlastite potrebe i za stočarstvo) pa je došlo do oživljavanja stočarske proizvodnje. Tih godina isporučivalo se tržištu s područja općine oko 117 vagona mesa žive vage godišnje, oko 22 000 odojaka, 5 500 tovljenih svinja, znatan broj krava, volova i konja. Oživjelo je selo i trglo se da nastavi s povećanjem proizvodnje, ali ubrzo, jer reforma nije dovedena do kraja ni u privredi.

ni u agraru, stanje na tržištu poljoprivrednih proizvoda se poremetilo i opao je interes za proizvodnju.

Ipak se prišlo akcijama za unapređenje poljoprivrede 100% u privatnom sektoru jer društvene proizvodnje nije bilo. Počelo se uvođenjem sjemena »talijanske pšenice«, »hibridnog kukuruza«, primjenom umjetnih gnojiva. Išlo je dosta teško jer sve novo teško se prihvaća. Postepeno se prihvatila nova, makar i minimalna agrotehnika.

Imali smo u zemlji uspješne institute za proizvodnju sjemenske robe poznate i van granica naše zemlje i postigli visoke prinose.

Trebalo je krenuti u akciju za unapređenje stočarstva kao osnovnog robnog proizvoda za tržište. Osnova je bila u tradiciji, na krmnoj bazi i na bazi li interesu za ostvarivanje materijalnih uslova življenja na selu. Smanjivao se broj goveda, konja i ovaca. Ovdje je u većini rasa goveda zvana »bosanska buša« miješana s »pinzgavcem« (srednje brdsko — planinsko govedo). Unositi gotove rasne junice plotkinje nije bilo moguće, ili ne masovnije, jer je to bilo skupo, a javio se problem adaptacije prehrane. U to vrijeme izišao je zakon da se telci ne smiju dati na klanje ukoliko nemaju težinu od 90 kg. Naš »Bušak« je imao za 2 mjeseca samo 45 kg. Zakon kao zakon ide ispred mogućnosti. Kako onda to razriješiti? Imala je zadruga klaonicu i onda evidentno stave ljudi po dvoje telaca od 45 kg. zajedno, ali problem je bio kuda s drugom kožom. Jer, ako se to tele čeka da doraste do 90 kg, treba čekati 6 mjeseci pa više nije tele nego june s rozima. U organizaciji Socijalističkog saveza, u suradnji sa zadrugom i veterinarskom službom te Institutom za stočarstvo u Zagrebu, Kalinovici pa uvidom u razvoj stočarstva u Bjelovaru, došlo se do zaključka da treba ići s uvođenjem, u ovom području, rasnog goveda »niskog simentalca«, jer je to kvalitetno mesno govedo, manje mliječno, ali prikladno i za naše klimatsko i geografsko područje. To znači uvesti umjetnu oplodnju krava i junica zavisno od uslova pristupa (saobraćaj i dr.) a za ostala područja uvesti rasne bikove.

To znači »pretapanje stada«, oplodnja od poznatog oca i u niz generacija doći će do kvalitetnijeg stada. Kako to provesti? Tko će drugi nego aktivisti, poučeni od stručnjaka. Otpora je bilo, jer su odluku trebali odobriti zborovi birača. Šaljivih i drugih scena bilo je dosta. Sada, nakon 20 i toliko godina, dobilo se upravo pretopijeno stado plotkinja. Uz smanjenje konja i volova kao radne snage (svelo se na mali broj), povećao se broj kvalitetnijih muznih i rasplodnih krava. Poboljšanom prehranom došlo se i do kvalitetnog podmlatka. Sada se isporučuju telci od 2 mjeseca s težinom od 130 kg, (jer preko 130 kg manje se plaća). To je proizvod s visokim cijenama. Tov do 220 odnosno 500 kg je najkvalitetnija roba za izvoz na zapadno tržište. Umnogome je sve to pospješilo i otvaranje Karlovačke mljekare, posebno otkupom mlijeka i kreditiranjem uzgoja muznih krava i junica. Otkup mlijeka, bez obzira na oscilaciju u cijenama, konstantno se odvija. Na području općine uvedena je »laktofrizacija« (rashladni uređaji) za mlijeko na 36 otkupnih mjesta s adekvatnim transportom do mljekare. Otkupljuje se oko 2.300.000 l mlijeka godišnje, a vrijednost iznosi negdje jednako kao platni fond zaposlenih u Tvornici keramike. Kamo sreće da je još više proizvođača, ali je otišao mladi svijet i ostaju sve više starci. Mnogo je pomogla veterinarska služba (Ambulanta u Vojniću i Krstinji), koja je, u prvom redu, zaštitila zdravlje stoke. Iza 60-ih godina, došlo je do pojave nabavke traktora u privatnom posjedu, u početku svega 2—3 slučaja. To je bilo pozdravljeno. Trebalo je za nabavku

traktora unovčiti 5—6 pari konja ili volova. Nije bilo raspoloženja za tako nešto ni u krugu rukovodstva u federaciji.

Mislilo se ekonomski, tj. da bi traktori trebali biti u zadrugama ili nekim drugim servisima, a za usluge poljoprivrednicima. Takvih nosilaca nije bilo pa je život tekao svojim tokom. Došlo je do masovnije nabavke traktora u privatnom vlasništvu. Bilo je kritike, kao na taj način podržavaju se bogatiji ljudi, koji će se još više obogatiti i zarađivati na sirotinji. Nedugo zatim i kritičari nabaviše traktore. Broj traktora je narastao na oko 900 registriranih, a ima ih još 30% neregistriranih koji se ne uključuju u javni saobraćaj. Brojni su priključci (prikolice, plugovi, drljače, tanjurače, elevatori, kopačice, sijačice, kosilice i brojni drugi). Ispada da na 2 100 poljoprivrednih domaćinstava traktor ima više nego svako drugo domaćinstvo. Ekonomski bi se moglo reći da to nije iskorištenost. Međutim, traktori nisu samo za obradu zemlje. Oni su i za transport građevinskog materijala za gradnju kuća i gospodarskih objekata. Oni su za nabavku ogreva, za sve ostalo i umjesto automobila, za snabdijevanje repromaterijalom, nabavku u trgovini, pa i za otići na svadbu, sijelo i prelo, za odvesti bolesnika kod liječnika. Oni su dokaz o naprednosti. Traktori su zamijenili radnu stoku (konje i volove). Mogućnost nabavke traktora olakšana je povoljnim kreditima, te nabavkom rabljenih traktora od radnika na privremenom radu u inozemstvu. Da li je to ekonomično to jest pitanje, ali je korisno. Jer, kako bi se izvršila kvalitetna obrada zemlje, sa smanjenom radnom snagom na selu, bez traktora? I proizvođači traktora su našli svoje tržište. Značajan je podatak da vozačke dozvole ima 2 360 osoba (gotovo iz svake obitelji po jedan), a traktore voze i članovi obitelji bez dozvole.

Školstvo kultura i sport

U ovom kraju, sve je više rasla težnja za daljnim školovanjem u srednjim, višim i visokim školama te školovanju učenika u privredi. Tako je 1960. u Vojniću otvoreno odjeljenje Ekonomske škole iz Karlovca u prostorijama adaptiranim u zgradi Općinske skupštine. Uspjelo se naći profesore i nastavnike. Svi su predmeti bili stručno zastupljeni. Radila je ova škola 5 godina ili za 5 generacija. Onda je došlo do ukidanja jer je došlo do hiperprodukcije tih kadrova, koji neće moći naći zaposlenje. Školu je uspješno završilo 250 učenika s područja Vojnića, Krnjaka, Vrginmosta i Velike Kladuše, kao i oko 30 vanrednih polaznika, zaposlenih radnika. U većini oni su nastavili školovanje i našli zaposlenje, ovdje, ali više njih van ovog područja. Nakon ukidanja škole završetak nedovršenih razreda nastavljen je u Karlovcu. Tek nakon školske reforme iza 1974. o usmjerenom obrazovanju preko SLZ-a, u Vojniću u bivšoj zgradi osnovne škole otvoren je Srednjoškolski centar usmjerenog obrazovanja s odjeljenjem za obrazovanje metalaca za potrebe metalne industrije u Vojniću, zatim i odjeljenje za žensku omladinu za potrebe tekstilne industrije (»Beti«, Krstinja, Duga Resa i druge). Prelaskom srednjih škola i škola učenika u privredi na samofinanciranje 1965. godine nastale su teškoće oko upisa učenika i financiranja. Morala je svaka općina snositi troškove za učenike sa svojeg područja srazmjerno broju učenika i troškovima školovanja po učeniku.

I to nije smjelo predstavljati nerješiv problem, ali je nastalo i zatvaranje oko upisa vanjskih učenika. U Karlovcu i to na političkom regionalnom skupu bilo je prijedloga da se upis djece u srednje škole vrši prvenstveno s područja

grada i općine Karlovac, bez obzira na kriterije (socijalne, uspjeh) pa tek ako ima mjesta vršiti upis s vanjskog područja. Bilo je nehumano, neljudski, bolno. Preteglo je mišljenje trezvenih političkih karlovačkih ljudi da se to ne prihvati i sve je ipak normalno riješeno. Imali smo iz Vojnića učenika viših razreda osnovne škole u Velikoj Kladuši, pa u gimnaziji s graničnog područja i općina i Republika, tako i u Ekonomskoj školi Vojnić 10-ak učenika iz Velike Kladuše, ali nije trebalo nikakvog sufinanciranja, a upisi su bili ravnopravni. Grad Zagreb je donio opći stav da za djecu s područja Korduna ne treba sufinanciranja, a upisi također po istim važećim kriterijima. Danas je ugodno pogledati pune autobuse srednjoškolaca i drugih učenika na putovanju u karlovačke škole, uz mjesečne prevozne karte.

U osnovnom školstvu je značajno, da je u Vojniću 1970/71. izgrađena nova suvremena zgrada osnovne škole s 10 učionica i niz drugih pratećih prostorija (kabineta) sa sportskom dvoranom, centralnim grijanjem, sanitarnim uređajima i opremom iz sredstava Fonda za nerazvijena područja. Zbog smanjenja broja učenika ukinute su područne četverogodišnje škole u Knežević Kosi, Kuplenskom i Vojišnici, a učenici se prevoze u Vojnić autobusima. Isto je i na području matične osnovne škole u Krstinji gdje su zatvorene četverogodišnje škole (Klupica, Klokoč, Kusaja), a kasnije i Široka Rijeka.

Broj učenika 1970. bio je oko 1200 u obadviije škole, onda je opao na oko 700, da bi sada bio preko 800 ili blagi porast. Škola Vojnić ima područne škole u Bukovici, Utinja Vrelu, a Krstinja ima Kestenovac, Miholjsko i Svinicu. Materijalna osnova nije ni sada na zavidnom nivou. Lijepo je danas pogledati ovu školsku djecu. Ne razlikuju se u odijevanju i ponašanju prema obitelji iz koje potječu (radnička, seljačka, činovnička), jer sve se daje za dijete u školi. Bilo je ranije tih razlika, što je i na djecu ostavljalo teške dojmove. U kulturnoj djelatnosti izgrađen je Dom kulture u Vojniću. Gradnja je počela 1970. a trajala je punih 10 godina, kao »Skadar na Bojani«. Inicijalna sredstva za početak gradnje dali su građani Vojnića samodoprinosom. Pomoć je dao i grad Beograd i to 10 miliona starih dinara kao znak sjećanja na narodnog heroja Miloša Matijevića Mršu, rodom odavde, beogradskog komunistu i sekretara Pokrajinskog komiteta KPH poginulog 1942. Dotacija je stigla i od SIZ-a za kulturu Republike. Kako sredstava nije bilo dovoljno a cijene rasle, radovi su usporeni, gradnja je dugo trajala. Pa ipak Dom je završen i otvoren 1980. godine. Objekat je funkcionalan i odgovara potrebama Vojnića i okoline. Ima kino-dvoranu s preko 300 sjedišta, s pozornicom i za estradne priredbe, s garderobom, manjom dvoranom za sastanke sa 100 sjedala, predvorje, sanitarne čvorove, vlastita centralno grijanje, knjižnicu i čitaonicu te upravne prostorije. Osnovano je Kulturno-umjetničko društvo »12. januar« koje uspješno i amaterski radi u folklornim i drugim sekcijama. U sportskoj djelatnosti nema neke masovnije aktivnosti. Nogometni klub »Petrova gora« djeluje konstantno već više od 40 godina na amaterskoj osnovi i takmiči se u regionalnoj ligi, ponekad i u subregionalnim razredima.

Igralo se dugo što kažu na ledini, a onda najviše zaslugom poklonika ovog sporta i samog kluba dobili su svoju lokaciju. Uredili su igralište i izgradili prateće objekte (svlačionicu i sanitarni čvor). Financijska pomoć nije dovoljna, ali entuzijizam postoji. Ima još mlađi klub »Mladost« u Knežević Kosi. Postojala je kuglana jednostazna s ručnom poslugom, ali zbog ruševnog objekta već duže godina je zatvorena. Sada se uz novi motel gradi automatska četverostazna kuglana i to će uveliko pospješiti posjete i sportsku

djelatnost. U osnovnoj školi postoji školska sportska dvorana pa početnu sportsku aktivnost mladi stječu u okviru nastave u školi. Ova se aktivnost odvija i u školi Krstinja, samo u daleko težim uslovima. U školstvu, kulturi i sportu učinjen je napredak iako nije bilo potrebne materijalne osnove. Kina osim u Vojniću, nema na terenu općine a ni »pokretnog« kao nekad, jer je televizija učinila svoje. I pored toga, što na TV ima dosta filmova kino u Vojniću je dosta dobro posjećeno. Okuplja se omladina i sa šireg područja zahvaljujući prevoznim sredstvima.

Zdravstvo

U zdravstvu poslije ukidanja kotara činjeni su naponi za poboljšanje zdravstvene službe. Ostao je jedan liječnik, ali na smanjenom prostoru. Otvorena je 1970. zdravstvena ambulanta u Krstinji s ordinacijom liječnika, zubnom ambulantom, čekaonicama i s 2 stana za zdravstveno osoblje.

Od tada su radila u Vojniću i Krstinji 2 liječnika i dvije zubne ambulante. Adaptirane su prostorije za područne ambulante u Dunjaku i Vrelo Utinji s povremenim odlaskom liječniku. Došlo je do nabavke i savremenijih prevoznih sredstava. Apoteka je bila adaptirana u Vojniću u manjoj stambenoj zgradi, a inventar je bio poklon karlovačkih apotekara i služio je do sada. U Krstinji je priručna apoteka. U novije vrijeme otvorena je nova moderna apoteka u poslovnom prostoru veće stambene zgrade u Vojniću s laboratorijima i drugih zaštitnim i pratećim prostorom. Zdravstvena služba je organizirana u okviru Doma zdravlja kao primarna zdravstvena zaštita. Ima četiri liječnika, 2 liječnika-stomatologa s 3 zubne ambulante te 10-ak zubara i tehničara, s medicinskim osobljem za pružanje pomoći bolesnicima na kućnom liječenju. Uvedeni su i specijalistički dani dolaska niza specijalista iz Medicinskog centra Karlovac. Izgradnjom novog Medicinskog centra u Karlovcu omogućena je specijalistička dijagnostika i kvalitetno bolničko liječenje (zahvaljujući savremenom prostoru, opremi i stručnim kadrovima). Treba istaći da je općina Vojnić i prva vanjska općina koja je u začetku izgradnje ovog centra materijalnim sredstvima, uvođenjem dugogodišnjeg samodoprinos, omogućila gradnju ovog centra.

Općina Vojnić među prvima je uvela cjelokupno zdravstveno osiguranje poljoprivrednika nakon 1965. što je solidarno i uvelike pomoglo obiteljima u kojima je bilo bolesnika. Bilo je početnih teškoća-gubitaka, ali to osiguranje konstantno traje.

Zaista se može reći da je u zdravstvu, iako ima materijalnih teškoća, učinjen velik napredak.

Socijalna i invalidsko-boračka zaštita

Ovaj problem je podosta dugo rješavan iza 60-ih pa sve do 70-ih godina. Teškoće su bile u dokazivanju učešća u NOB-u i utvrđivanju prijeratnog pa čak i poratnog radnog staža zbog pomanjkanja evidencija i dokumentacije. Radnici bivše »Našičke DD« upisivani su u matičnu evidenciju Radničke komore u Zagrebu. Radnik je stalno bio zaposlen, a prijavljivao samo po tjedan dana u mjesecu radi izbjegavanja obaveza za mirovinsko osiguranje. Poratna

evidencija je često zagubljena, stradala u požarima. Radni staž se mnogo puta dokazivao svjedocima uz veliko angažovanje SUBNOR-a i socijalne službe. Trebalo je konačno utvrditi dotad neocijenjene invalidnine invalida iz rata, zatim lične invalidnine žrtava fašizma nestalih u ratu pa porodičnih žrtava. Sve je to, pored utvrđenog i dokumentiranog staža iz vremena Kotara, uspješno privedeno kraju. Onda je došlo i do prvih masovnijih zahtjeva za mirovine i drugu invalidsko-boračku zaštitu boraca i žrtava rata. Od sada postojećih oko 900 penzionera njih oko 700 imaju uračunat i borački staž. Opet su i ovdje slabije prošle žene-učesnice NOR-a (ima ih svega 80 ili ispod 10%). Osim boračkog staža nisu imale radni staž (sve do Tvornice keramike nije bilo većeg broja žena u radnom odnosu) za mirovinu, a na materijalno-boračkoj zaštiti je teško išlo, jer je trebalo dokazivati nesposobnost za privređivanje. Ovisilo je i o prihodima ostalih članova domaćinstva ili prihoda od poljoprivrede. S vremenom se riješilo da boračku i invalidsku zaštitu prima 460 invalida, boraca ili obitelji boraca, a zaštita iznosi nešto ispod polovine prosječne penzije (daje se iz republičkih sredstava).

Ima 200 uživalaca materijalne zaštite živih ličnih žrtava rata i porodica poginulih žrtava rata (oko 100 raznih pomoći, a visina ove zaštite je nešto oko 50% od prosjeka invalidsko-boračke zaštite). Uvođenjem poljoprivrednog mirovinskog osiguranja 1980, koristeći kombinacije staža i dokupa, rješavaju se i ove penzije. Bitno je istaći da su svi korisnici materijalno invalidsko-boračke zaštite samim time i zdravstveno osigurani, što je umnogome olakšalo plaćanje doprinosa iz poljoprivrede za takve korisnike. Kako vrijeme protiče, smanjuje se broj korisnika umiranjem i to baš generacije ratne omladine (60 i više godina starosti). Nije to velika starost, koliko su prisutne posljedice rata. Od 2 600 članova SUBNOR-a prije 5 godina smanjio se broj na oko 2 000 ili godišnje preko 100 članova. Za ta materijalna davanja i zdravstvenu zaštitu šira društvena zajednica izdvaja pozamašna finansijska sredstva.

Infrastruktura i komunalna djelatnosti

Vojnić u obnovi iza rata građen je u stilu seoskog kolhozno naselja. Trebalo je kasnije prvenstveno pristupiti izradi urbanističkog plana. Izvršeno je geodetsko snimanje postojećeg stanja u mjerilu 1:1000 kao podloga za izradu urbanističkog plana. Izvršena je i nacionalizacija zemljišta. Vojnić je zakonom proglašen gradskim naseljem. Urbanizacija traje već 20 godina, ali još nije definitivna, jer se radi u hodu i prema potrebama i mogućnostima.

Regulacija Radonje izvršena je između Crnkovića i Kekića mosta. Iskopan je i opločen kanal dužine 1 km, a nizvodno bez opločenja 2 km. Time je opao i nivo podzemnih voda pa je omogućena gradnja objekata. Omogućena je gradnja industrijskih objekata (industrijska zona) nizvodno od mjesta Vojnić, a ranije su građeni uzvodno pored naselja.

U stambenoj izgradnji u društvenom vlasništvu, pored onih 18 stanova izgrađenih do 1962, nije građen veći broj stanova, jer su sredstva na bazi priliva nerazvijene privrede i drugih djelatnosti bila nedostatna. Za 10 stanova sredstva je osigurao Republički SUP za radnike Službe sigurnosti, a za 6 stanova za prosvjetne radnike u Vojniću sredstva je osigurao Fond za nerazvijene. Tako je do 1985. izgrađeno u Vojniću svega 13 stambenih zgrada s 80 stanova (samo je 1 zgrada četverospratnica s 24 stana). U Krstinji je iz-

građeno u 4 manje zgrade svega 12 stanova za prosvjetne i zdravstvene radnike. Porastao je interes za individualnu izgradnju, koja je potaknuta dodjelama kredita radnicima radnih organizacija, fonda penzionera i nešto sredstvima za boračke stanove, ranije povoljni bankovni krediti, potrošački krediti i sredstva radnika privremeno zaposlenih u inozemstvu. Na toj osnovi izgrađeno je u užem području Vojnića (između 4 mosta) oko 100 kuća visokih prizemnica i ponešto katnica sa skladnim projektima i arhitektonskim rješenjima, a na uskom pojasu oko Vojnića još oko 50 takvih kuća. Uz asfaltirane ulice, dijelom riješene kanalizacije (učešćem građana iz samodoprinosu), riješenom vodoopskrbom, s društvenim objektima (Robna kuća, Motel, Dom kulture pa i mali Dječji vrtić) s industrijskim halama, školama, autobusnim manjim kolodvorom, uvedenom jednom rasvjetom i drugim objektima, Vojnić iako sa svega oko 2 000 stanovnika nalikuje na mali gradić.

Vojnić nema svoje komunalno poduzeće pa se neke komunalne usluge obavljaju iz karlovačkih komunalnih organizacija (vodovod, gradska čistoća i dr.) a SIZ stanovanja i komunalnih djelatnosti umnogome rješava ostale probleme kao što je stambena izgradnja i održavanje stanova, investiciona djelatnost na izgradnji vodovoda, održavanje parkova i drugih površina.

U vodoopskrbi je učinjen veliki napredak. Prva vodovodna mreža u Vojniću izgrađena je tek 1968. uz izgradnju vodovoda za Tvornicu keramike. To je donekle zadovoljavalo, ali proširenjem tvornice ponestalo je vode u mjesnoj vodovodnoj mreži. Išlo se na izgradnju vodovoda iz Kuplenskog što je zadovoljavalo potrebe 10-ak godina. Proširenjem naselja i proizvodnih pogona ponovo se javila nestašica vode. Išlo se na izgradnju većeg vodovodnog sistema u Vrelu Utinji, kapaciteta oko 70 litara vode u 1 sek. U 1987. izgrađeno je crpilište i Vojnić je dobio dostatno snabdijevanje vodom (udaljenost 8 km). Nastavljena je daljnja akcija na izgradnji sistema vodoopskrbe s ovog crpilišta za Utinjsku dolinu i druga naselja (dijelovi općine Karlovac) te za dio općine Vrginmost (Slavsko Polje) ili za oko 1 200 domaćinstava. Uložena su pozamašna sredstva iz Fonda za nerazvijena područja i Vodoprivredne zajednice te iz učešća građana i pripadnika JNA. Izvršene su i značajne rekonstrukcije elektromreže.

Kao što je učinjeno u individualnoj stambenoj izgradnji u Vojniću i neposrednoj okolini, tako je u zadnjih 20-ak godina učinjeno i u seoskim naseljima na općini. Ima tu i 10-ak suvremenih tovilišta za stoku, nekoliko kooperanata, robnih proizvođača mlijeka i niz drugih korisnih ulaganja u napredak svojeg domaćinstva. Na toj osnovi ima lijepih kuća sa svim obilježjima suvremenog stanovanja. Ima čak i pretjerivanja u veličinama u odnosu na potrebe, ali to je isticanje što i nije loše jer i to vuče naprijed. Jedno vrijeme nastala je era »divljih vodovoda«, to jest gradnja pojedinačnih grupnih vodovoda na sistemu gravitacije, koristeći sve izvore i izvorčiće s povišenih tačaka.

To bi po osnovu sanitarnih i drugih propisa trebalo sprečavati zbog mogućnosti zaraza, zagađenja i oboljenja ljudi, ali se to tolerisalo jer se neki suvremeni vodovodi nisu mogli ponuditi. Vele ljudi: »Zašto bi ove domaćice sanosile vodu u kofama na glavi kad 'gospa' voda može cijevima sama doći u kuću, ne samo za potrebe čeljadi, nego i za stoku u staji, jer nema više ekstezivne ispaše stoke, nema više pastira«. Stvorene su navike o korisnosti vode u kući. Tu su suvremeni sanitarni čvorovi, kupatila i drugo. Sve je to izmijenilo sliku seoskih naselja. Nije sve još riješeno jer naselja na povišenim terenima nemaju vodovode, ali i to rješavaju individualno crpkama iz bunara,

Uređuju se dvorišta kuća, grade lijepe ograde, a i đubrišta imaju svoja mjesta u sklopu gospodarstva. Tu su kućni mlinovi u 80% kućanstava. Uvođenjem rashladnih uređaja standard je znatno porastao. Kad bi agrarna politika u cijeloj zemlji bila bolje riješena, ne bi ni ovo područje zaostalo jer potencijalne mogućnosti postaje. Ostajali bi mladi na selu u jednoj organiziranoj proizvodnji s mogućnošću radnog odnosa kod kuće. Zašto pod svaku cijenu napuštati selo u situaciji brojne nezaposlenosti?

Trgovina i ugostiteljstvo

Trgovačku mrežu održava Trgovačko poduzeće »Petrova gora« udruženo u AIK Karlovac. Pored suvremene nove Robne kuće u Vojniću i nešto boljih lokala u Krstinji nije to još na zavidnoj visini. Izgrađene su zadnjih 20 godina svega 3 prikladne prodavaonice na vanjskom području (Johovo, Utinja Vrelo, široka Rijeka te gostionica u Krstinji). Nekoliko prodavaonica je još uvijek u privatnom zakupu.

Ima i prodavaonica trgovinskih organizacija iz Zagreba (Vojnić, Prisjeka), tri prodavaonice Zadruga iz Krnjaka (K. Kosa, Kuplensko, Bukovica). Poljoprivredna zadruga ima prodavaonicu i skladište repromaterijala (gnojivo, sjemenska roba, alatke i dr.) i manju prodavaonicu u Krstinji. Moglo bi se reći da gustoća trgovinske mreže odgovara, ali nivo usluga još nije zadovoljavajući. Interesantno je da nema zahtjeva za otvaranje paušalnih trgovinskih radnji u okviru društvenog sektora, pa niti privatnih trgovinskih radnji što zakon omogućava. Ima naselja gdje su prije rata bile trg. radnje. Nešto ugostiteljskih usluga vrši Trgovačko poduzeće, ali i ne kao osnovnu djelatnost. U Muljavi na Petrovoj gori ugostiteljske usluge vrše se u okviru šumarstva (mada je objekt proširen i može dati viši nivo usluga, pogotovo u smislu razvoja lovnog turizma). U pratećim objektima spomenika na Petrovoj gori te usluge daje Memorijalni park Petrova gora. Najnovije je izgradnja Motela u Vojniću sa 70 ležaja i većim pratećim prostorima u organizaciji »Korane« Karlovac. Ima i lijepih privatnih ugostiteljskih objekata. Ipak, to nije organizirana ugostiteljska djelatnost, koja ima uslove znatnijeg razvoja s obzirom na spomeničko područje Petrove gore i raskršće puteva.

U »maloj privredi« učinjeno je ponešto, ali još nedovoljno. Velike su usluge bile pojava privatnih kamionskih prevoznika u transportu građevinskih materijala za izgradnju seoske putne mreže i gospodarskih objekata. Za ostale zanatske i druge usluge kao da nema interesa. Kovačke usluge gotovo i ne postoje, a plugove i traktorske priključke treba oštритi, pa i druge poljoprivredne alatke, a da se i ne govori o održavanju vodovoda, elektroinstalacija, kućanskih aparata i drugih.

Ima radnika povratnika s privremenog rada u inozemstvu. Ni kod njih nema većeg interesa za otvaranje uslužnih radnji.

U lovnoj privredi postoje dobri uslovi za unapređenje lovnog turizma. Lovna društva tek da se održavaju, a lovište bi moglo biti bogato plemenitom divljači.

U okviru šumarstva postoji lovište u Petrovoj gori kao posebna jedinica. Ima divljih svinja, jelena lopatara, muflona i srneće divljači. Ima i ograda od 3 000 hektara, ali već oštećena pa su nastale velike štete na poljoprivrednim usjevima poljoprivrednih domaćinstava. Posebno je uređeno lovište u oko

300 hektara područja bivšeg naselja Vučkovići (Petrova gora) s unesenim muflonima dobivenim na poklon od predsjednika Tita 1970. Sve su to dobre mogućnosti za stjecanje deviznog priliva kao i sastavni dio sveopće spomeničke i turističke djelatnosti na Petrovoj gori.

Spomen-područje i historijska obrada NOB-a i revolucije

Otvaranjem Petrove gore kao spomeničkog područja 1961. godine, rekonstrukcijom Centralne partizanske bolnice i osnivanjem uprave za spomen-objekte Petrova gora, stvorena je osnova za daljnju aktivnost u oblikovanju memorijala na Petrovoj gori. Dolaskom i radom mladog historičara Mr Mile Dakića (ratno dijete ovog kraja) dobrom saradnjom i stalnom pomoći Historijskog arhiva u Karlovcu, brojnih drugih stručnih institucija, društveno-političkih zajednica, društveno-političkih organizacija, posebno boraca NOR-a došlo je do kvalitetnije prezentacije spomen-obilježja u legendarnoj Petrovoj gori. Od amaterske ustanove učinjen je znatan uspon, formiran Memorijalni park Petrova gora sa stručnim vodičima i drugim pratećim aktivnostima. Djelovalo je i Turističko društvo osnovano 1960. Izdani su turistički prospekti, a posebno prigodne knjižice s opisom značajnijih historijskih mjesta i događaja iz NOB-a na Petrovoj gori.

Na osnovi izvršenih historijskih istraživanja koja su obavili Đuro Zatezalo i Rastko Svalba, prišlo se i izradi Prostornog plana Petrove gore, koji je usvojen na zajedničkoj sjednici Skupštine općine Vojnić i Vrginmost, održanoj na Biljegu na proslavi 28-godišnjice proboja obruča na Petrovoj gori, maja 1970. godine. Prostorni plan sadrži 80 lokaliteta značajnih mjesta i događaja na Petrovoj gori i okolini. Svakako je najveći uspjeh izgradnje spomenika revolucije prema idejnom rješenju autora Vojina Bakića. Spomenik je ujedno i vidikovac s velikim unutrašnjim izložbenim muzejskim i podzemnim prostorom. Oko prijemnog trga su prateći prostori (suvremirski prostor, sanitarni čvorovi, prostor za ugostiteljske usluge, upravne prostorije i potrebna infrastruktura — vodovod i drugo). Projektnu razradu objekta i nadzor gradnje vršio je poznati zagrebački arhitekt. Berislav Serbetić, a izvođenje radova obavilo je Građevno poduzeće »Tempo« Zagreb. Radilo se dan i noć i zimi i ljeti. Ovaj spomenik prezentira veličinu Petrove gore u toku NOR-a. Veliku pomoć u pripremi idejnih rješenja i izboru autora dao je Memorijalni park i Odbor za izgradnju spomenika. Najznačajnija materijalna sredstva osigurao je Sabor SRH preko svog Odbora za obilježavanje povijesnih događaja i ličnosti. Spomenik je relativno brzo izgrađen. U svemu treba naglasiti da je Petrova gora dosta rano već 1967. dobila tretman spomeničkog područja pa je republičkim zakonom osigurano 80% financiranje djelatnosti memorijalnog parka. Memorijalni park stvara i značajna vlastita sredstva. Na taj način se Petrova gora svrstala u red velikih spomen-područja naše zemlje (Kozara, Kadinjača, Neretva, Sutjeska, Jasenovac).

Ima još neobilježenih mjesta u Petrovoj gori: bolnica Kupinjak (zarazno-tifusno odjeljenje), masovne grobnice Kupinjak, Crni Potok, Vučković Kalovi, pojedinačni i familijarni grobovi rasuti po cijeloj šumi iz obruča 1942. (nešto je obilježeno krstićima, ali još neregistrirano, neopisano i nestaje tragovi).

Na okolnom području obilježena su pločama na nekoliko škola i spomenika imena palih boraca, ali ZFT u većini samo brojno. Izuzetak je Knežević Kosa,

Ključar. Kuplensko gdje su obilježene i ZFT poimenično a to su zaista brojna imena. Učinjeno je mnogo u sakupljanju historijske građe i objavljivanju u okviru izdavačke djelatnosti Historijskog arhiva Karlovac i Memorijalnog parka Petrova gora.

Organi uprave, služba sigurnosti, sudstva, mjesne zajednice i druge organizacije

Ovi organi i organizacije razvijaju svoju djelatnost u skladu s materijalnom mogućnošću proteklih godina. Teškoće su što je općina nerazvijena, dotirana za opću i zajedničku potrošnju, što znači da je pod stalnim limitom osiguranih sredstava. Značajno je istaći i stalno pomlađivanje kadrova i poboljšanje strukture u njihovoj stručnosti. Sve je to već druga a nastupa i treća generacija poslije rata. Još je samo jedan učesnik NOR-a u radnom odnosu u našoj ustaničkoj općini.

U općinskoj upravi je brojno i stručno poboljšan sastav zaposlenih, slično je i u samoupravnim interesnim zajednicama. U službi sigurnosti je podmlađen kadar i služba je opremljena saobraćajnim te drugim tehničkim sredstvima. Izgrađena je i upravna zgrada s opremom i 10 stanova. Nema većeg broja težih kriminalnih djela, pogotovo političkog kriminala, ali zato kao u čitavoj zemlji ima podosta težih krivičnih djela u oblasti saobraćaja.

Sud, pored svoje zadaće u rješavanju krivičnih djela i raznih sporova, (pogotovo imovinskih) dosta radi i na vanparničnim predmetima, zemljišno-knjižnim poslovima, što građanima uvelike pomaže u ostvarivanju svojih prava. To je jedan od najažurnijih sudova po vremenu rješavanja predmeta iako radi samo jedan sudac. Pravda je kažu efektna, ako je pravovremena.

Mjesne zajednice svojom aktivnošću dale su velik doprinos za unapređenje i stvaranje uslova za rad i život građana, a vlastitih sredstava gotovo da i nemaju. Sve su to sredstva građana kroz vidove samodoprinosu i radova. Tu je rekonstrukcija elektromreže, održavanje putne mreže, izgradnja vodovodne mreže, uređenje groblja i niz drugih aktivnosti. Sve se to radi bez naknade i pratećih službi. Treba istaći da su u Vojnić prije 5 godina ponovo vraćeni bankarski poslovi (ispostava banke Karlovac i SDK u novoj robnoj kući). Tu je i SIZ zdravstvenog osiguranja (ranije poslije kotara u socijalnoj službi Karlovac). Stručne poslove OSIZ-a mirovinskog osiguranja i sada vodi područna služba Karlovac.

Posjeta Tita Vojniću 1967. godine

Titova posjeta Vojniću bila je dogovorena za 1962. godinu. Bile su izvršene sve pripreme pa čak i dekoracija Vojnića, ali dan prije posjeta je otkazana, jer je Tito moramo otići na izvanredno zasjedanje Generalne skupštine Ujedinjenih nacija u Njujorku.

Tek nakon 5 godina došlo je do programa posjeta Tita Lici, Kordunu i Baniji, u oktobru 1967. godine, u trajanju od 3 dana.

Izvršene su protokolarnе i druge pripreme za ovu posjetu. Prvi dan posjete 4. oktobra Tito je posjetio Liku i obavio razgovore s predstavnicima ličkih općina na Plitvicama. Drugog dana, 5. oktobra, posjetio je Slunj, bez dužeg

zadržavanja, a zatim je posjetio Vojnić i Centralnu partizansku bolnicu u Petrovoj gori s kraćim zadržavanjem na zakuski u Muljavi. Zatim je posjetio Vrginmost i zanoćio u Topuskom, gdje su održani završni razgovori predstavnika općina Korduna i Banije. Sutradan je posjetio banijske općine. Doček predsjednika Tita u Vojniću bio je veličanstven, bez obzira na kišni jesenski dan. Pročitao sam dobrodošlicu koja glasi:

DRUŽE PREDsjedNICE — DRAGI NAS TITO!

Velika mi je čast što u ime Skupštine i građana općine Vojnić, mogu da naj-srdačnije pozdravim. Vas, drugaricu Jovanku i ličnosti koje su došle s vama. Srećni što nas posjećujete u našem ustaničkom kraju i slobodarskom Vojniću, što ste došli da vidite kako živimo i šta radimo. Narod ovoga kraja, na vaš poziv i poziv Partije, dao je sve od sebe za našu revoluciju, dao je život svaki treći građanin, date su velike materijalne žrtve. Čistoća pokreta je očuvana upravo zbog prisutnosti rukovodstva KPH i brojnosti organizacija NOP-a na ovom području.

Spomenik u parku, svjedočanstvo mladim pokoljenjima, podignut je dvojici narodnih heroja, 902 palih boraca i 3 479 ŽFT. Narod Korduna po prvi puta u svojoj teškoj prošlosti, gdje su u 300 godina u doba V. Krajine, bila 102 rata i 150 gladnih godina, gdje je harala glad, epidemija i pomori, nepismenost i bijeda, osjetio je plodove revolucije i socijalističke izgradnje i pod Vašim genijalnim rukovodstvom, u zajednici naroda Jugoslavije, vidio perspektivu vlastitog razvoja.

DRUŽE PREDsjedNICE!

Zahvaljujemo Vam se iz sveg srca na Vašem posjetu našem novom Vojniću i legendarnoj Petrovoj gori. Vojnić je kao kotarsko mjesto oslobođen već 12. januara 1942. godine i do tada imao organiziranu narodnu vlast. Bio je spravljen sa zemljom, ali je čitavog NOR-a bio centar pokreta i slobodne teritorije, gdje se vijorila i gdje se vijori zastava bratstva i jedinstva naših naroda, kojeg smo obnovili uz veliku pomoć građana grada Zagreba i SR Hrvatske. Želimo Vam ugodan boravak u našoj sredini u narodu koji Vas mnogo voli, koji Vam želi dug život i dobro zdravlje na sreću svih nas i čitavog miroljubivog čovječanstva.

ŽIVIO NAS VOLJENI DRUŽE TITO'

Drug Tito se toplo zahvalio na dobrodošlici i istakao velik doprinos ovog kraja u NOB-u, posebno 8. divizije. Tito i Jovanka su se rukovali s prvoborcima i nosiocima Spomenice 1941. te u pratnji drugova iz općine prošli kroz špalir okupljenog naroda dužine gotovo 300 metara, burno pozdravljeni od svih prisutnih. U našoj pratnji krenulo se kolima put Petrove gore. U Radonji ih je pozdravio odred konjanika u narodnim nošnjama što je Tito srdačno pozdravio rukom kroz otvoreni prozor automobila. Tito je s velikim interesom ostao čitao sat preko protokola. Bio je to odmor nakon napornog prijepodneva. U

slobodnom razgovoru, pored nas, domaćina, učestvovao je i Vladimir Bakarić. Tito se interesirao o ratnoj i poratnoj situaciji, o problemima koje treba rješavati.

Nije bilo posebnog ceremonijala i zdravica. Rečeno je da će se to obaviti navečer, uz razgovore za sve tri općine Korduna i općine s Banije u Topuskom. Eekao je da se za razgovore treba dobro pripremiti, jer da će biti tamo i drugovi iz vlade i političkih organizacija Hrvatske. Zaduženi drugovi iz općina Slunj, Vojnić i Vrginmost pripremili su teme za razgovore, a to su učinili i predstavnici općina iz Banije. Tito je s interesom pratio izlaganje o svim pitanjima koja su se odnosila na razvoj ovih područja. Na neka pitanja dao je direktno odgovore, a na neke probleme upozorio je prisutne članove vlade i CK Hrvatske (Bakarić nije bio prisutan).

Na putu za Vrginmost ne samo da je Tito obratio pažnju na selo Ključar, nego su kola stala. Tito i Jovanka su izišli iz kola među narod. Kakva strka iz pratnje, zadnje i bočne! Niko nije znao o zaustavljanju i izlasku u selo. Tito je to brzo uradio. Pozdravio se s narodom, pitao što rade i kako žive. Jedan borac ga je pozdravio: »Druže Maršale, pozdravljam Vas u ime Saveza boraca i naroda sela Ključar i velika hvala na posjeti!« Tito se toplo pozdravio. I tu je Titova veličina. Prošao je on gradova i sela, i fabrika, ali ovo ga je posebno interesiralo. Sutradan je Tito posjetio Baniju i time je ova velika i značajna posjeta završena.

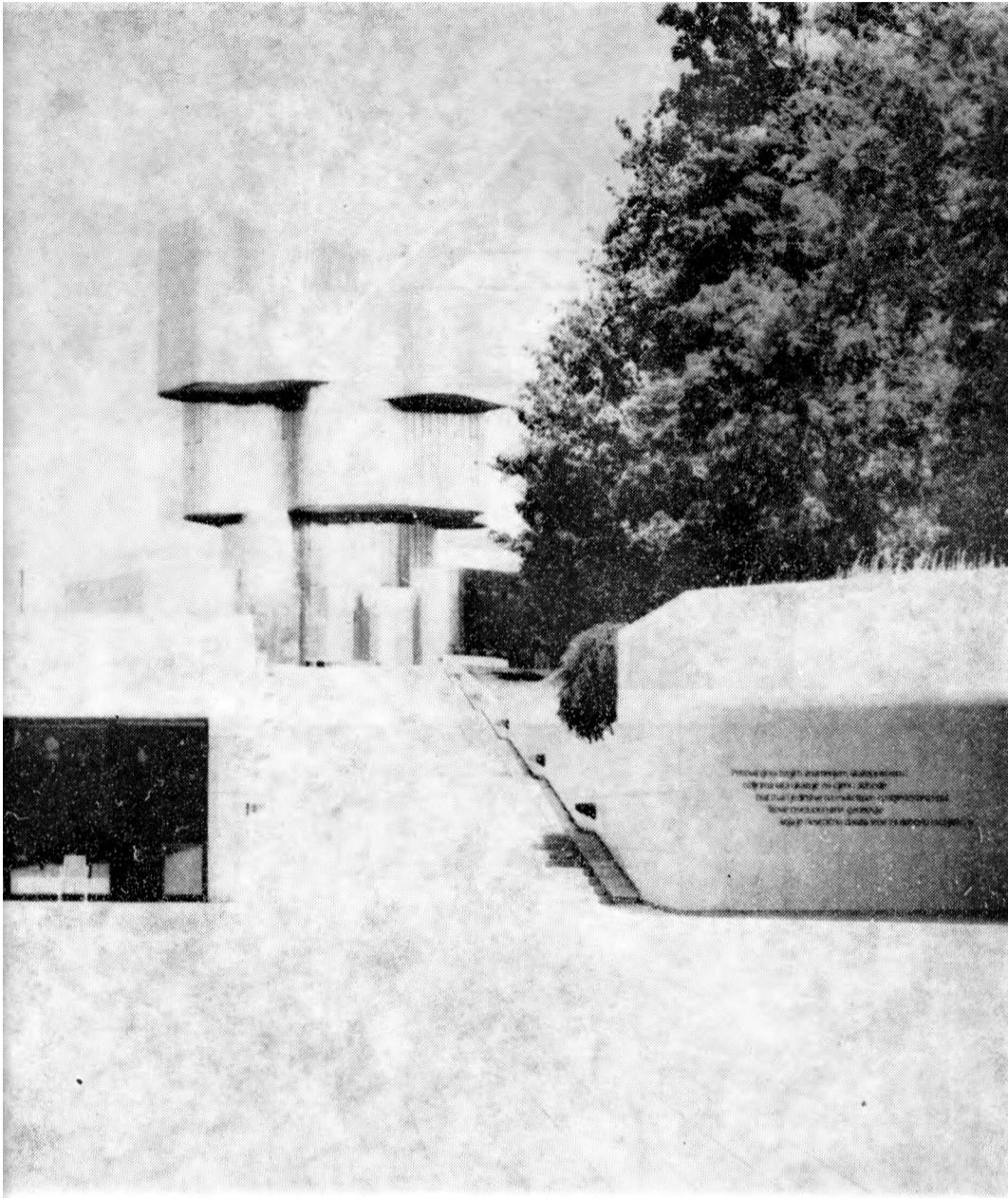
Odnosi u regiji i van nje

Vojnić i kao geografski centar Korduna bio je često ili inicijator ili organizator brojnih skupova kordunskih općina, a često zajedno s Karlovcem i Cazinskom krajinom. Okupljala nas je Petrova gora, njeno revolucionarno i spomeničko značenje, cestovno povezivanje, privredni razvoj i suradnja u svim drugim društvenim i političkim odnosima. Nije bilo slučajeva nekih ekscesa i suprotnosti. Bilo je pojedinačnih iskakanja subjektivnog karaktera ili nekih osobnih netrpeljivosti, ali to nije uticalo niti je moglo uticati na tokove dobrih međusobnih odnosa. Prestao je djelovati i kotar Karlovac, ali su ostali dobri odnosi

i međusobna suradnja, a posebno ekonomsko, tržišno i investiciono povezivanje ovih susjednih regija. Prije svega treba istaći dobre odnose s Cazinskom krajinom kao graničnim područjem dviju Republika, a posebice triju graničnih općina (Slunj, Vojnić, Vrginmost) s V. Kladušom, Cazinom i Bihaćem. Ti odnosi su zasnovani u doba NOB-a i revolucije. Nije slučajno da je 2. okružna konferencija KPJ Karlovac održana u oslobođenoj V. Kladuši. Ginuli su borci Banije, Korduna i Cazinske krajine u istoj toj krajini. Svojevremeno na zajedničkoj grobnici u Pećigradu pisalo je da ih je ovdje sahranjeno 365 (koliko ima dana u godini). Tu je krvlju stjecano bratstvo i jedinstvo. Teško bi danas mladom Krajišniku moglo da se objasni kakvo je to bilo siromaštvo u krajini prije, pa i podosta dugo poslije rata. Kordun, mada nerazvijen, ali po geografskom položaju i bonitetu zemljišta bio je nešto krušno bogatiji od dosta prenaseljene i po kvaliteti zemljišta siromašnije Bosanske krajine.

Dolazili su ovamo na rad težaci kosci i žeteoci da zarade golog kruha, duvana i poneki dinar za sol i začine. Bilo je to besćenje radne snage. Kopač u njivi mogao je prije rata zaraditi od zore do mraka 10 din, a kg šećera je koštao 16 dinara, litra petroleja 7 dinara, soli 3 i duvana 3 dinara paklo.

Nije naročito bolja situacija bila ni gotovo 20 godina poslije rata. Samo da je bilo pogledati kad krenu seljaci iz Kladuše u Karlovac na sajam, u petak. Krenu s onim malim bosanskim konjićima i kolicima još u srijedu da bi se vratili u nedjelju. Sta su to vozili na karlovačko tržište? Nešto peradi i jaja, nešto zanatskih otkivaka (potkova za konje, srpova, motika i drugih sitnih alatki) da bi kupili ono najnužnije (malo odjeće, obuće i drugih potrepština). Bio je to mukotrpan transport, običnom cestom (Kladuša — Karlovac 60 km), mali konjići, a puno čeljadi. Prije 25 godina nastale su velike i ambiciozne akcije razvoja Krajine. Od male poljoprivredne zadruge razvijala se poljoprivredna proizvodnja i prehrambena industrija.

pomenik na vrhu Petrovac u Petrovoj gori.

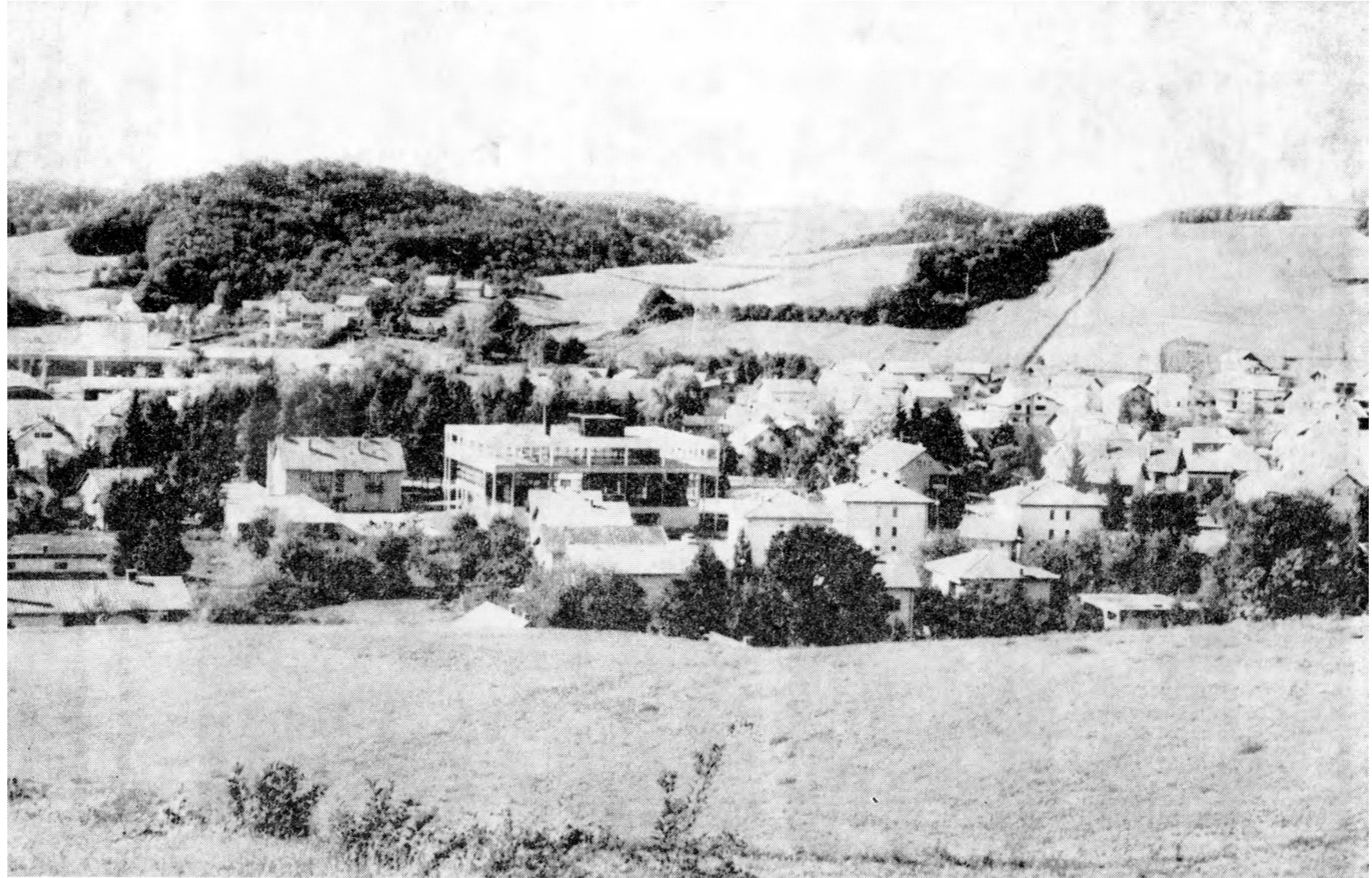

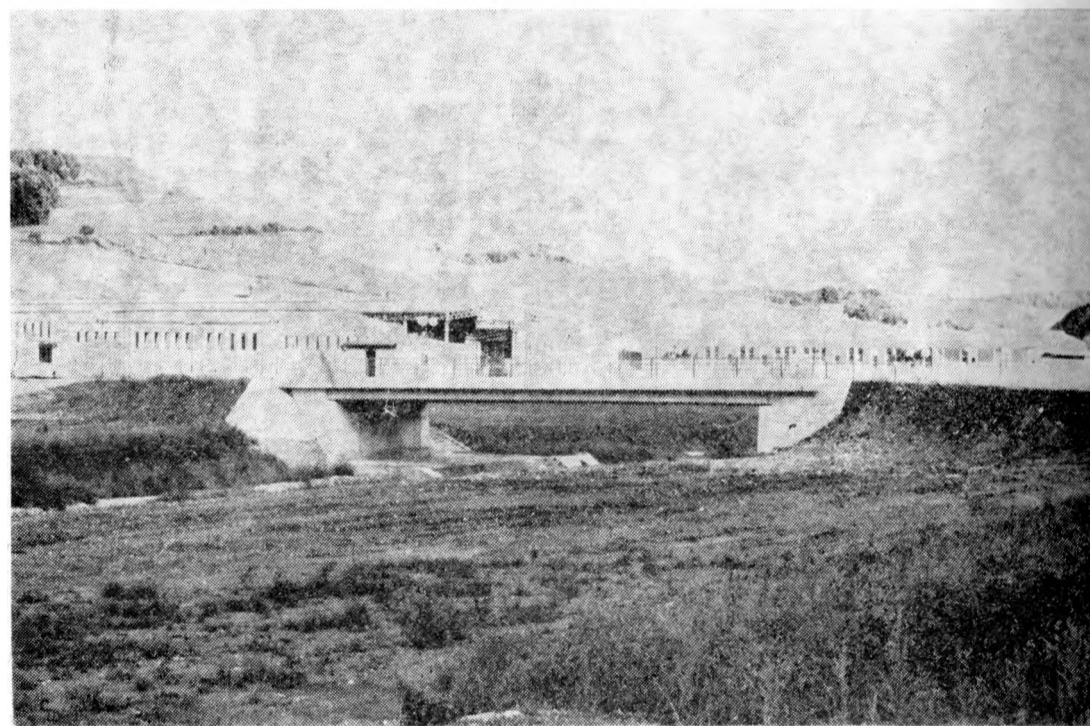
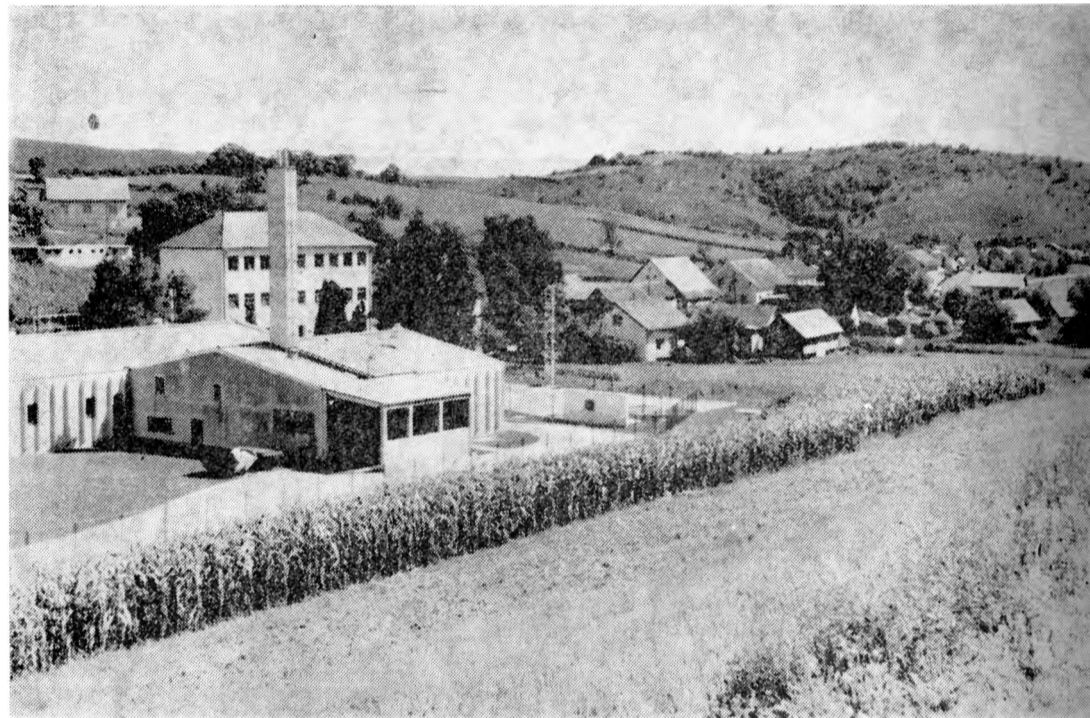
Planinarski dom 8. kordunaške udarne divizije u podnožju Centralne partizanske bolnice Petrova gora.

Lovačka kuća »Muljava« u Petrovoj gori.

Vojnić — danas (slika desno).

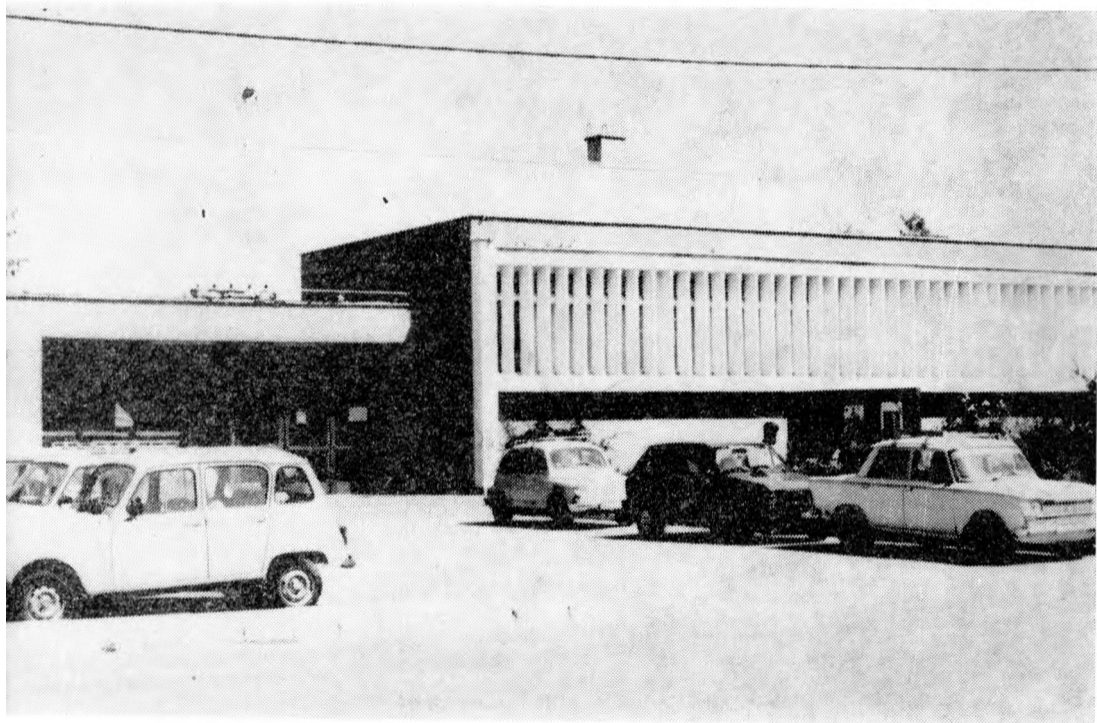
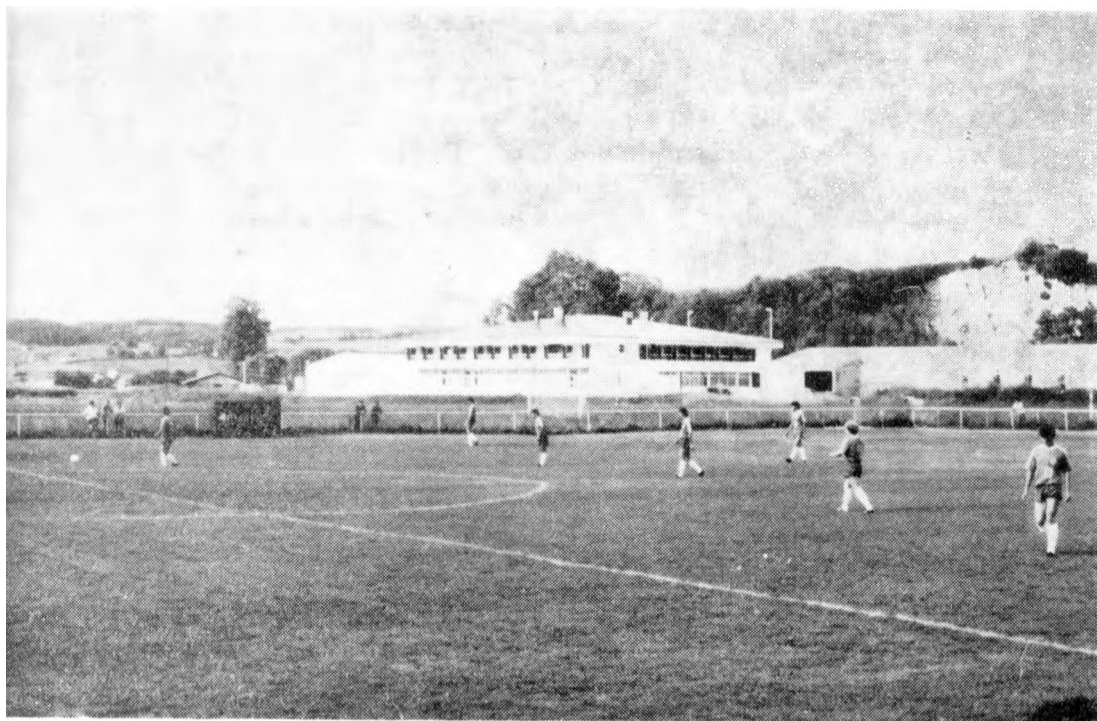

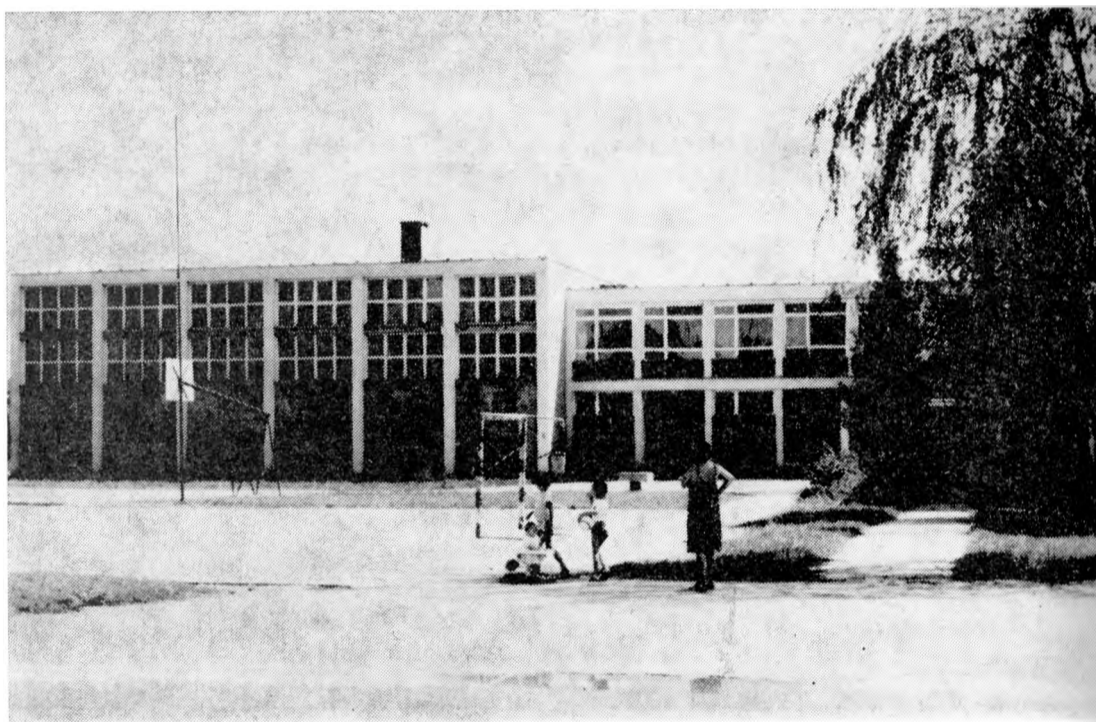
Pogled na Krstinju, pogon tvornice »Beti« i Osnovnu školu »Mile Martinović«.

Pogled na novoizgrađene pogone tvornica »Josip Kraš« i »Ivo Lola Ribar« u Krnjaku.

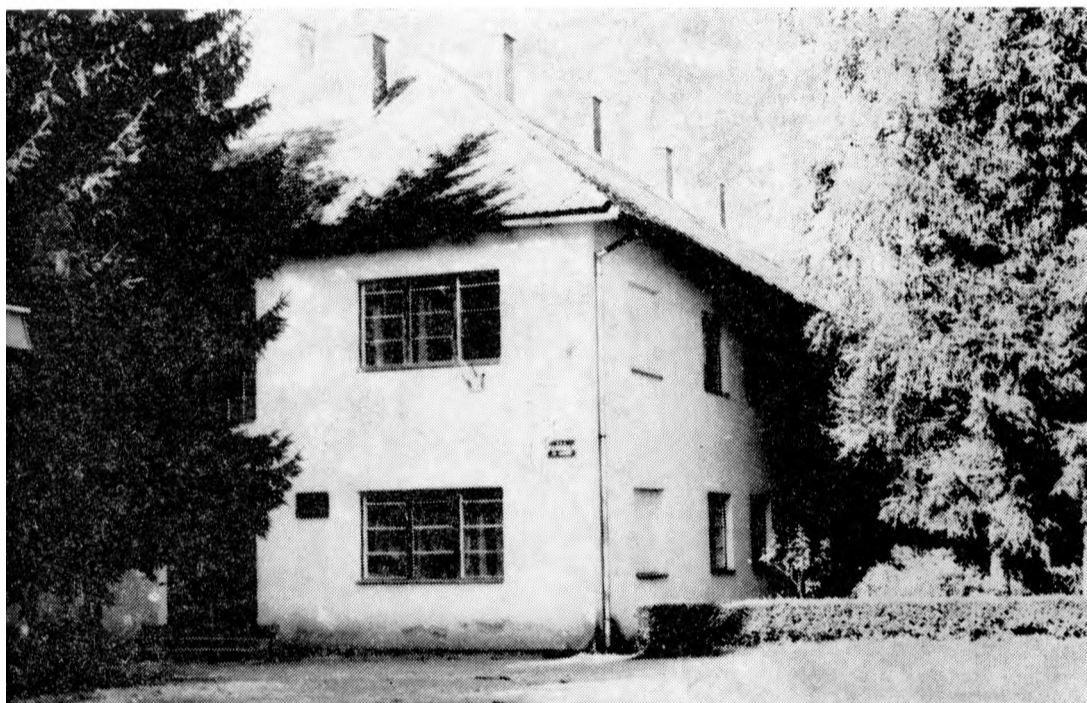
Igralište nogometnog kluba »Petrova gora« i motel u Vojniću.

Dom kulture u Vojniću.

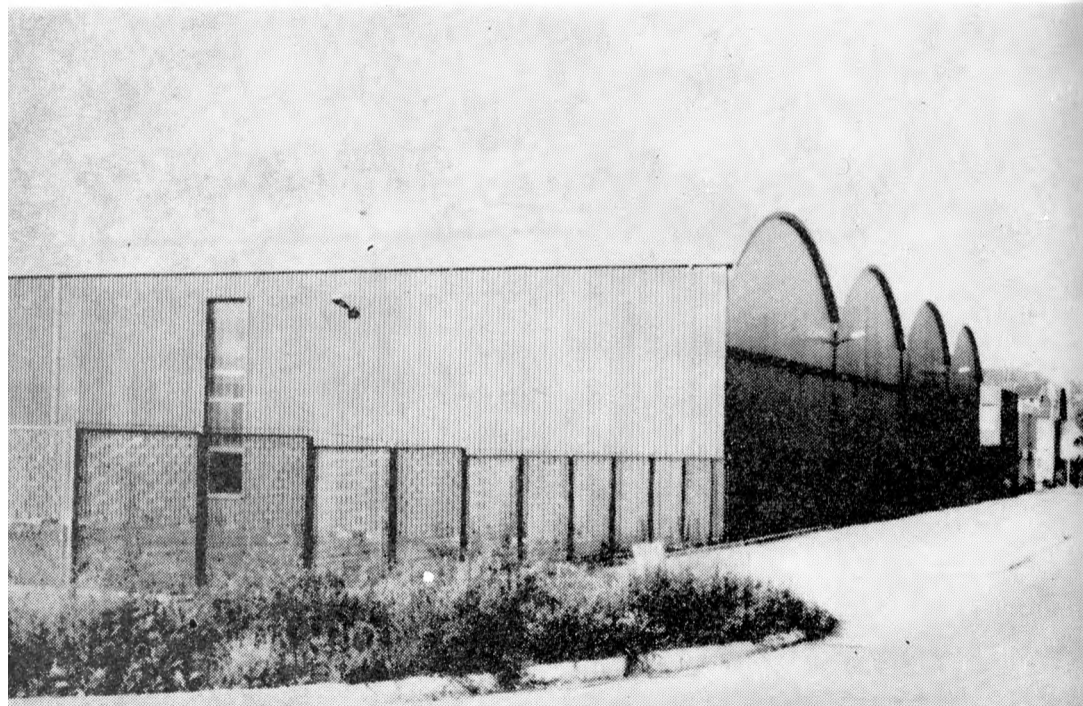
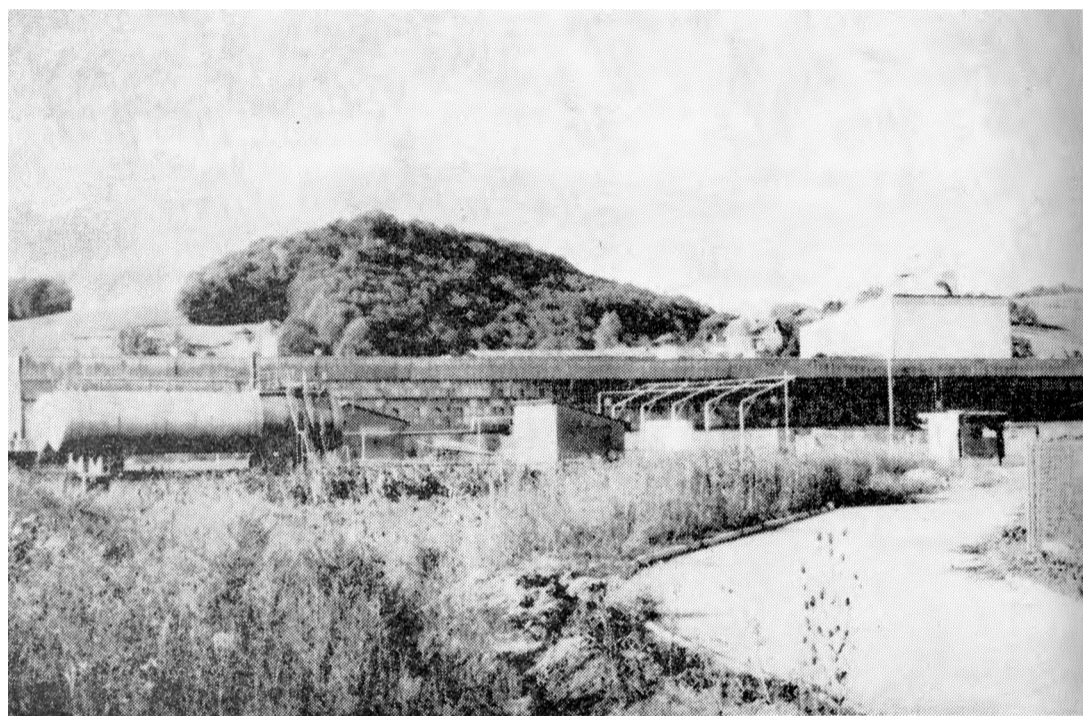
Zgrada Osnovne škole »Žarko Cuić« u Vojniću.

Zgrada Srednjoškolskog centra u Vojniću.

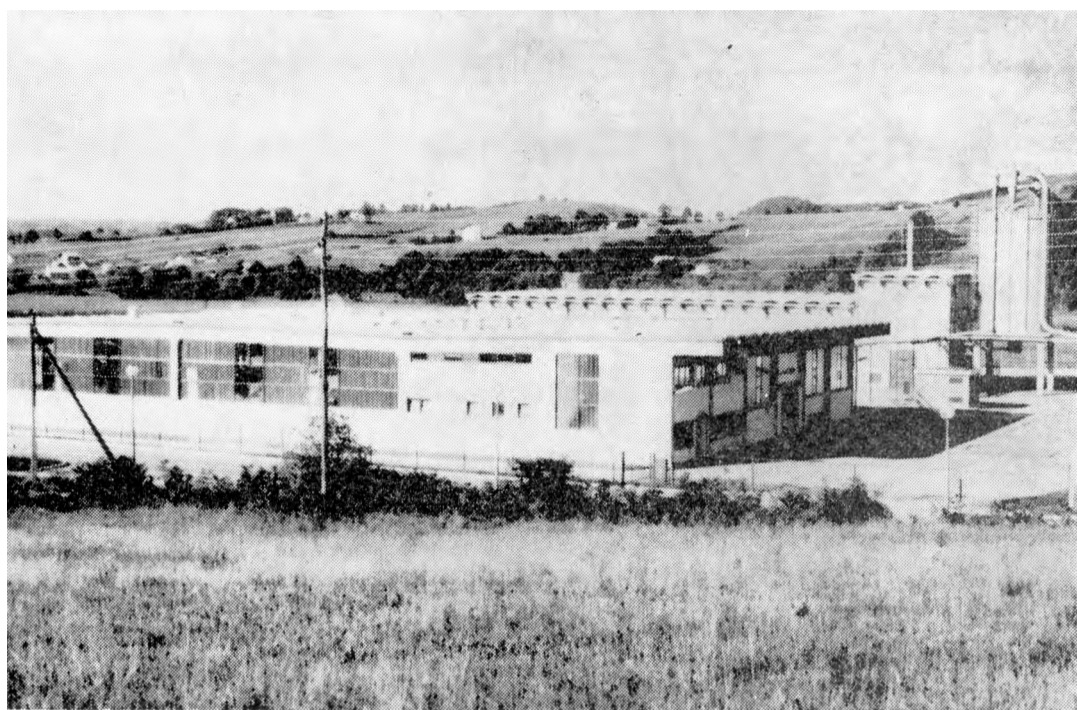
Zgrada dječjeg vrtića u Vojniću

Zgrada Skupštine općine Vojnić.

»Jugokeramika« Zagreb, OOUR proizvodnja pločica Vojnić.

RO »Jugoturbina« Karlovac — proizvodnja plinskih turbina u Vojniću.

Vojnić, tvornica drvene galanterije u izgradnji.

Osnovna škola »Božo Ribar« u Krnjaku.

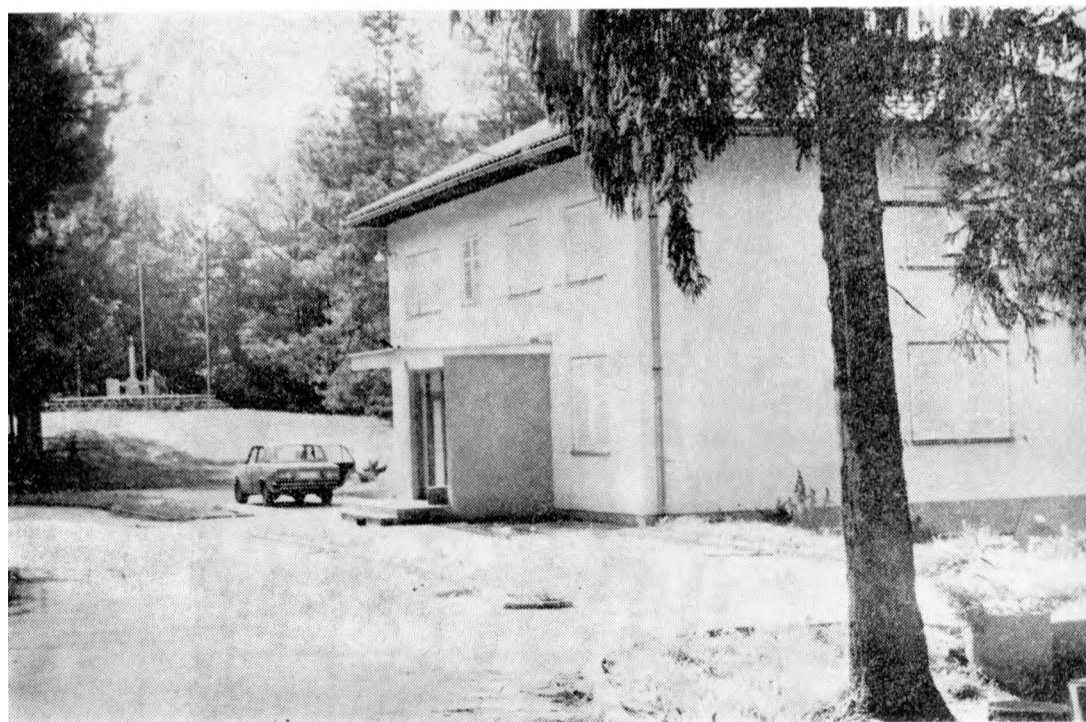

Osnovna škola »Milutin Karaš« u Perjasici

Robna kuća u Vojniću, (slika desno)

Zgrada Osnovne škole u Gornjem Budačkom u kojoj je februara 1942. počela s radom Prva partizanska oficirska škola u Jugoslaviji.

Spomen-dom u Debeloj kosi.

Rodna kuća dr. Ivana Ribara u Vukmaniću.

Centralna partizanska bolnica u Petrovoj gori.

Partizansko groblje u Petrovoj gori.